

Doc vs Library

98.65% Originality	1.35% Similarity	106 Sources
--------------------	------------------	-------------

Library sources: 1 source found

Дипломная финал Саша Решетняк (1).docx.docx

1.35%

 Similarity

 Similarity from a chosen source

 Possible character replacement

 Citation

 References

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

Факультет гуманітарних наук, психології та педагогіки

Кафедра педагогіки

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

напряму підготовки 6.010104 – Професійна освіта. Машинобудування

на тему: Виховання загальнолюдських цінностей у студентів ПТНЗ
полікультурному просторі

Виконав: студент групи ФФз – 751
Воронін Є.Ю. _____
(підпис)

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент Сафонова І.О. _____
(підпис)

Завідувач кафедри: академік НАПН України
д.пед.н., проф. Шевченко Г. П. _____
(підпис)

Рецензент: _____
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали) _____
(підпис)

Севєродонецьк – 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ПТНЗ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ.....	5
1.1 Поняття та сутність загальнолюдських цінностей.....	5
1.2. Особливості виховання загальнолюдських цінностей студентів ПТНЗ.....	
Висновки до першого розділу	27
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ПТНЗ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ.....	30
2.1. Діагностичні методи виховання загальнолюдських цінностей у студентів ПТНЗ	30
2.2. Методика виховання загальнолюдських цінностей у студентів ПТНЗ в полікультурному просторі.....	43
Висновки до другого розділу.....	56
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	61
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблема формування загальнолюдських цінностей у студентської молоді є актуальною, оскільки кардинальні зміни, які виникли в житті українського суспільства, призвели до нового бачення розвитку його духовного, морально-етичного, інтелектуального та професійно-трудоного потенціалу, а також змінили свідомість людини в суспільному житті, що цілком закономірно актуалізувало складні аксіологічні, праксіологічні, психологопедагогічні проблеми функціонування національної системи освіти і виховання молодого покоління.

Актуальність проблеми цінностей особистості підтверджують роботи в різних галузях науки і практики. Зокрема, її вивчення знайшло відображення в наукових працях філософів, які відзначають цю соціокультурну ситуацію як духовну та морально-етичну небезпеку для суспільства, коли його члени не беруть активної участі у створенні матеріальних, духовних, соціальних і культурних цінностей, а є лише тільки їх споживачами (І. Бех, В. Брожик, М. Васильєва, В. Григоренко, О. Єфремов, А. Заболотська, І. Зязюн, А. Кіяшко, Л. Сохань, М. Роганова та ін.); психологів, які аналізують психологічні витоки загальнолюдських цінностей (М. Боришевський, Т. Бутковська, А. Зеліченко, В. Москалець, А. Кірічук, Г. Костюк та ін.); педагогів, які досліджують сутність духовного розвитку, особливості організації духовного виховання особистості (С. Гончаренко, А. Зязюн, І. Степаненко, С. Тіщенко, Г. Шевченко та ін.).

Це все зумовило вибір теми дипломної роботи – Виховання загальнолюдських цінностей у студентів ПТНЗ полікультурному просторі.

Об'єкт дослідження – процес формування у студентів ПТНЗ загальнолюдських цінностей.

Предмет дослідження – організаційно-методична система формування у студентської молоді загальнолюдських цінностей.

Для вирішення поставлених завдань та досягнення мети були використані такі методи дослідження:

✓ теоретичні: вивчення та аналіз філософської і психолого-педагогічної літератури для розкриття сутності теоретико-методологічних підходів до проблеми дослідження; теоретичне узагальнення і систематизація, за допомогою яких була надана характеристика проблемного поля дослідження і з'ясована сутність загальнолюдських цінностей; теоретичне моделювання для розробки моделі організаційно-методичної системи їх формування у студентської молоді;

✓ емпіричні: педагогічне спостереження, бесіди, дискусії, анкетування, тренінг; аналіз результатів дослідження для перевірки ефективності організаційно-методичної системи їх формування.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ПТНЗ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

1.1. Поняття та сутність загальнолюдських цінностей

Ідея загальнолюдських цінностей увійшла в нашу суспільну свідомість на хвилі перебудови; незабаром пріоритет загальнолюдських цінностей декларувався в суспільствознавчій теорії і суспільній практиці як один з найважливіших принципів соціальної політики в Україні, в тому числі в галузі освіти. У науці почався активний процес осмислення сутності загальнолюдських цінностей. Для педагогіки це було особливо актуально, оскільки саме перед вищою школою стояло найважливіше питання: на які цінності орієнтувати підростаюче покоління? В даному контексті цінності співвідносяться з цілями освіти і визначають парадигму виховання як провідної суспільної функції.

Загальнолюдські цінності - теоретично існуючі моральні цінності, система аксіології, зміст яких не пов'язано безпосередньо з конкретним історичним періодом розвитку суспільства або конкретної етнічної традицією, але, наповнюючись в кожній соціокультурній традиції власним конкретним змістом відтворюється, тим не менш, в будь-якому типі культури як цінності. [1, с.896].

Загальнолюдські цінності є регулятором поведінки всього людства, як, наприклад, норми людської моралі або цінності творів великих митців, які стали багатством всього людства, їх суспільним критерієм є забезпечення особистих свобод та прав кожної людини, охорона фізичних і духовних сил, матеріальні та морально-правові гарантії суспільства, які створюють умови для реального розвитку людини. В історії людства саме ці цінності найгостріше відчували, яскраво й образно відображали гуманісти - письменники, художники, вчені.

Загальнолюдські цінності можуть збігатися із загальносуспільними (наприклад, цінність життя, любові, добра, істини, краси, свободи, творчості тощо); вони можуть і відрізнятися одне від одного. Адже в самих суспільствах вищою цінністю може бути дотримання традицій, авторитету роду чи общини, а в іншому, нетрадиційному - вищою цінністю є індивідуальне самоствердження людини.

Ціннісні системи формуються і трансформуються в історичному розвитку суспільства. Кожна історична конкретна суспільна форма може характеризуватися специфічним набором та ієрархією цінностей, система яких виступає в якості найбільш високого рівня соціальної регуляції. У ній зафіксовані ті критерії соціально визнаного (даним суспільством і соціальною групою), на основі яких розгортаються більш конкретні і спеціалізовані системи контролю, відповідні суспільні інститути і самі цілеспрямовані дії людей. Засвоєння цієї системи окремою особистістю складає необхідну основу соціалізації особистості і підтримки нормативного порядку в суспільстві.

Значимість їх не обмежується часовими рамками існування їх соціальної спільності. Так, естетичні цінності античності зберегли своє значення і після загибелі цивілізації; відома тривалість впливу гуманістичних і демократичних ідеалів європейського Просвітництва, витоки яких беруть початок в античній і елліністичній культурах. Цей процес носить поступальний характер і історичну спадкоємність у розвитку ціннісних систем. В процесі цього розвитку складається система загальнолюдських цінностей, яка стає пріоритетною в сучасну епоху. Отже, кожна культура виробляє свої цінності (в тому числі і універсальні), що створюють загальний контекст даної культури і впливають на формування характеру.

Останнім часом в науці особливе значення надається загальнолюдським цінностям. Так, американські дослідники Ф. Клакхон і Ф. Стробек визначили загальнолюдські ціннісні орієнтації як складні, певним чином згруповані принципи, які надають стрункність і спрямованість різноманітним

мотивам людського мислення і діяльності в ході рішення загальнолюдських проблем. Їх погляд заснований на тому, що люди у всіх культурах покликані вирішувати одні й ті ж загальні людські проблеми [2, с.129].

Дискусію з американським вченим Р. Шейерманном про сутність загальнолюдських цінностей одним з перших відкриває Б. С. Гершунський на сторінках журналу «Педагогіка», де вони приходять до висновку про те, що загальнолюдські цінності, які необхідно покласти в основу виховання молоді, - це ті великі істини та мудрість, «яка століттями накопичувалася розсудливим людством і знайшла відображення в працях великих просвітителів минулого» [3, с.132].

Відзначаючи важливість загальнолюдських духовних цінностей в справі морально-естетичного виховання людини, Б. Т. Лихачов розуміє під загальнолюдськими цінностями «вічні явища духовного життя людей», такі як: їх прагнення до щастя, совість, віра, надія, любов, індивідуалізм, честь і гідність особи [4, с.18].

В. А. Караковский пропонує одну з перших класифікацій загальнолюдських цінностей, яку він кладе в основу освітнього процесу в одній з московських шкіл, директором якої він є, на практиці перевіряючи їхню соціальну значимість і дієвість [5, с. 43]. Визначити загальнолюдські цінності як соціальну домінуючу орієнтації, за А. В. Кир'яковою, - це значить відокремити ті ідеї, принципи і зміст цінностей, які в усі часи суспільного розвитку були для особистості головними, що визначають її інтереси, переконання, ідеали - поведінку в цілому [6, с.13] та ін. В. А. Караковский відносить до загальнолюдських цінностей такі цінності, як: людина, сім'я, праця, знання, культура, батьківщина, земля, світ [7, с.129; 8, с.80].

На жаль, доводиться констатувати, що до середини 90-х років минулого століття в науці в цілому взяв гору суб'єктивістський підхід до розуміння загальнолюдських цінностей. Разом з цим поступово згасає інтерес і навіть спостерігається заперечення загальнолюдських цінностей на підставі того, що не може бути цінностей, сприйнятих усіма людьми відразу. Своєрідний

підсумок цим пошукам підводить В. Д. Нікандров, який дає визначення поняттю «загальнолюдські цінності» через рід і видову відмінність: це цінності, які приймають всі люди, їх переважна більшість, весь рід людський [9, с.288.]. Не можна не відзначити, виходячи з даного визначення, що автор також дотримується суб'єктивістського підходу в розгляді проблеми загальнолюдських цінностей. Вчений і сам в цьому недвозначно визнається, відзначаючи, що «цінностей дуже багато, і, комбінуючи в різних зв'язках і відносинах, вони створюють самі різні ціннісні орієнтації кожної людини і виділені за різними підставами груп людей, тому доведеться вибирати, і вибір цей не може не бути якоюсь мірою суб'єктивним» [10, с.17].

У роботах Н. Д. Нікандрова аналізується набір загальнолюдських цінностей, що містяться в офіційних державних документах (Конституція, Загальна декларація прав людини), релігійних джерелах (Старий Завіт, Новий Завіт, Коран), навчальних посібниках, в поглядах українських і зарубіжних вчених і фахівців.

На думку Н. Д. Нікандрова, цілі виховання вторинні по відношенню до цінностей або навіть третинні. «Цінності фіксують те, що склалося в житті, менталітеті народу і (або) проголошено як норму. Змінюються цінності - змінюються норми - змінюються цілі виховання » [11, с.8]. Простежуючи генезис розвитку загальнолюдських цінностей, автор підводить читача до витоків їх зародження, зазначає, що багато, державою проголошені чесноти, мають дуже давню історію, частково вони відображені в трактатах великих філософів античності і релігійних книгах. Так, шість з десяти заповідей, які, за переказами, Бог передав людям через пророка Мойсея, містять загальнолюдські цінності: «шануй батька твого і матір твою; не убий; не прилюбодій; не кради; не свідкуй неправдиво, не пожадай добра ближньому твоєму».

Що ж можна вважати загальнолюдськими цінностями? Аналіз наукової літератури показав, що визначень досить багато.

Необхідно відзначити, що я поділяю точку зору дослідників, які вважають, що цінності, в тому числі і загальнолюдські, мають об'єктивно-суб'єктивний характер. Об'єктивно щось є цінністю не тому, що його хтось оцінює, а тому що ще до акту оцінки воно наділено певною значимістю, значенням, внутрішньої здатністю задовольняти ті чи інші потреби людей. Оцінка якраз є тим механізмом, який дозволяє об'єктивно значиму цінність суб'єктивувати. В результаті оцінки щось стає значущим для конкретного суб'єкта, так як здатне задовольнити саме його конкретні потреби. Суб'єктом може бути як окремо взята особистість, так і група людей (наприклад, партія), етнос, нація, людство в цілому (так звані сукупні суб'єкти). Звідси випливає, що загальнолюдською цінністю є не тому, що її поділяють всі люди або їх більшість, а тому що вона об'єктивно відображає потреби всього людства, має загальнолюдську значимість, є умовою задоволення цієї потреби людства як сукупного суб'єкта.

На мою думку, загальнолюдські цінності - це ціннісна значимість предметів, явищ, ідей для світового суспільства. До загальнолюдських цінностей відносяться соціально-політичні і моральні принципи, що поділяються більшістю населення світового співтовариства; загальнолюдські ідеали, загальнонародні цілі і основні засоби їх досягнення; природні цінності і цінності, які по своїй суті і значимості мають глобальний характер: проблеми збереження миру, роззброєння, міжнародного економічного порядку та ін.

На мій погляд, це комплекс понять, що входять в систему філософського вчення про людину (життя, здоров'я, права і свободи, моральні цінності, задоволення потреби в знаннях, культурно-історичну спадщину та ін.) і найважливіший предмет вивчення аксіології.

Загальнолюдські цінності відрізняються тим, що виражають загальні інтереси людського роду, вільні від національних, політичних, релігійних та інших уподобань, і в цій якості виступають імперативом розвитку людської цивілізації.

Загальнолюдські цінності - це граничні за своєю значимістю цінності, що відображають фундаментальні відносини і потреби людей. За підсумками крос-культурного дослідження, проведеного С. С. Шварцем, їм було виявлено 66 цінностей в 20 культурах і за допомогою статистики він назвав 110 найбільш універсальних. Серед них - самостійність, різноманітність життя, гедонізм, досягнення, влада, безпека та ін. [12, с.67].

Інші дослідники називають такі значимі для більшості людей набори ціннісних орієнтацій: особистість, індивідуалізм, взаємозалежність, вік, стать, сім'я, якість відносин, значення авторитету, рольової поведінки, мобільність, суспільство, особливості взаємодії, людська природа, ставлення людини до природи, шляхи її пізнання та ін. [13, с.132].

Досліджуючи генезис загальнолюдських цінностей, ми неминуче виходимо на культурно-історичну концепцію розвитку психіки людини видатного вченого-психолога Л. С. Виготського. Суть концепції найбільш емно знаходить відображення в його відомій тезі: «всяка вища форма поведінки з'являється в своєму розвитку на сцені двічі - спершу як колективна форма поведінки, як функція інтерпсихологічна (міжособистісні відносини), потім як функція інтрапсихологічна (відносини з самим собою), як відомий спосіб поведінки» [14, с.477].

Доведено, що спочатку діяльність людей носила колективний характер. Діяльність була спрямована на задоволення актуальних потреб людини, перш за все вітальних. У процесі діяльності людини створювалася загальнолюдська культура, в якій культура кожного народу є елементом цілісної системи.

До загальнолюдських цінностей, визнаних світовим співтовариством, відносяться життя, свобода, щастя, а також вищі прояви природи людини, що розкриваються в його спілкуванні з собі подібними і з трансцендентним світом. У числі загальнолюдських цінностей також знаходяться світ, життя людства, уявлення про справедливість, свободу, права та обов'язки людей, дружбу і кохання, родинні зв'язки, цінності самозбереження, цінності самоствердження та ін.

Основною категорією загальнолюдських цінностей є життя. Сучасна філософія розглядає життя як процес людського буття, як абсолютний, нескінчений початок світу, що на відміну від матерії і свідомості, є активним і рухається. Пізнання цього активного, рухомого початку, можливо, завдяки інтуїції, за допомогою переживання. Життя – найдорожча цінність для людини, основа її існування, її буття в світі.

Свобода - ще одна важлива цінність людського буття. Свобода - це здатність людини опанувати умовами свого буття, долати залежність від природних і соціальних сил, зберігати можливості для свого самовизначення, вибору своїх дій і вчинків. Свобода виступає однією з універсальних цінностей людського буття. Питання про свободу - одне з найважливіших у визначенні людиною своїх позицій, орієнтирів свого життя і діяльності. Саме свобода обґрунтовує можливості розвитку людини як роду і як індивіда.

Н. А. Бердяєв стверджував, що людина однаково відкрита як добру, так і злу. Свобода, на його думку, і є можливість вільного вибору між тим і іншим. Лише пройшовши крізь внутрішню боротьбу «рівноправних» початків добра і зла, людина може піднятися до вищої «другої» свободи, свободи поза зла, свободи в добрі [15, с. 3].

Найважливішими в системі загальнолюдських цінностей є орієнтація на дружбу, справедливість, добро, красу, істину.

Питання про пріоритетні для українців цінності неодноразово обговорювалося на всіх рівнях - в засобах масової інформації, на наукових сесіях, було предметом психолого-педагогічних досліджень, вивчалось на міждисциплінарному рівні. В якості пріоритетних українських цінностей найбільш часто виділяється свобода, життя, праця, доброта, мир, культура, патріотизм, інтернаціоналізм, вірність Батьківщині, велика частина яких, як ми бачимо, близька до загальнолюдських цінностей.

Детально досліджена в науці така загальнолюдська цінність, як щастя. Цій проблемі приділила увагу в своїй кандидатській дисертації Ж. А. Кедейбаева[16, с.20].

Автор розглядає основою щастя потреби, інтереси, які сприяють формуванню вищих духовних, соціально-моральних якостей суб'єкта. Усвідомлені особистістю вищі соціальні потреби в формі моральної свідомості регулюють поведінку індивіда і задають йому ціннісний смисл. Щастя в основному пов'язано з духовно-емоційною стороною життя людини. За словами дослідника, «в суб'єктивному плані щастя можна охарактеризувати як емоційно-оцінне ставлення особистості до своєї діяльності. Відчуття щастя є відображенням буття людини і певного стану психіки. ... щастя - це елемент буття, який сприяє гармонійному розвитку особистості» [17, с.11].

Ж. А. Кедейбаева розкриває в роботі категорію щастя, його структуру. Вона виділяє такі елементи в його структурі, як: спокійне життя, задоволення потреб, подяку, радість, оцінку життя, явища, які впливають на людину, її духовний стан. Всі ці елементи діалектично пов'язані один з одним і відображають щастя як емоційно-чуттєву форму ідеалу, що функціонує в цивілізаційному просторі і соціальному часі.

З огляду на світовий досвід, можна констатувати той факт, що в контексті формування духовно-моральних ціннісних орієнтацій, загальнолюдські цінності мають виключно важливе значення. Орієнтація на них є важливою складовою ціннісно-орієнтованої діяльності соціальних інститутів. Попрання загальнолюдських цінностей розглядається як злочин проти людяності. Без цих цінностей не тільки не може відбутися особистість, а й неможливе нормальне життя суспільства в цілому. [18, с.1810].

Погоджуючись з думкою більшості дослідників, можна стверджувати, що центральним, системоутворюючим компонентом в структурі загальнолюдських цінностей є сама Людина як центр ціннісних відносин, як їх кінцевий продукт. Розглядаючи загальнолюдські цінності як цілісну систему, ми не можемо не виділити кілька рівнів в цій системі

Спираючись на теорію узвишся потреб А. Маслоу, можна стверджувати, що перший рівень в системі загальнолюдських цінностей

представляють, на мій погляд, цінності, які складають основу буття людини і є потребою і умовою її існування, перш за все як біологічної істоти, як індивіда. Це так звані «вітальні», життєво важливі цінності, такі як Життя, Здоров'я, Земля, Вітчизна, Сім'я, Багатство, Мир, вже частково виділені В. А. Караковским в його роботі «Стати людиною» [19, с.43], як вище було вже зазначено.

Наступний рівень, на наш погляд, становлять цінності, які є умовою гідного існування людини в суспільстві як суб'єкта власної діяльності і як особистості. До таких загальнолюдських цінностей можна віднести демократію як форму суспільного управління, свободу як найважливішу умову творчої самореалізації людини, рівність (розуміється як рівність можливостей, а не зрівнялівку, рівність перед законом), справедливість (або законність) як рівнодіючу індивідуальних претензій на свободу.

Всі вищезгадані загальнолюдські цінності є основою і умовою відтворення і розвитку культури як великого багатства, накопиченого людством у всіх сферах матеріального і духовного життя людей. У справі освіти і розвитку Людини духовної, її індивідуальності, першорядне значення, з нашої точки зору, мають саме духовні цінності, які включають в себе такі найбільш загальні поняття як «Добро», «Краса», «Істина» і складають зміст третього рівня.

1.2. Особливості виховання загальнолюдських цінностей студентів ПТНЗ

Завданням професійно-технічних навчальних закладів є забезпечення тісного зв'язку професійного навчання і морального виховання студентської молоді, підготовка майбутніх фахівців до виконання соціальних функцій в нових умовах розвитку суспільства.

Виховання в широкому сенсі слова - процес і результат засвоєння і активного відтворення соціальними суб'єктами (учнями, студентами)

соціокультурного досвіду, моральних норм та цінностей внаслідок взаємодії з соціальним середовищем.

Сутність виховання полягає в цілеспрямованій, організованій взаємодії його учасників, забезпечує ефективне вирішення соціальних завдань з підготовки молодого покоління до самостійної трудової діяльності.

Результатом виховання є засвоєння молоддю соціальних (духовних) цінностей, моральних, етичних і естетичних уявлень.

Виховання у вузькому сенсі - процес цілеспрямованого і систематичного впливу одного суб'єкта виховання (педагога, викладача) на іншого суб'єкта (вихованця, студента), щоб отримати останнім якостей, які відповідають виховній меті і завданням.

На сучасному етапі професійно-технічної освіти виховання, в широкому сенсі, розглядається в двох напрямках: виховання творчої особистості майбутнього фахівця і виховання високоморальної, толерантної особистості з високими цивільними якостями. Відбувається орієнтація на індивіда, на розвиток особистості, що перетворює культуру в найважливіший фактор духовного оновлення як суспільства в цілому, так і окремої особистості. Нас цікавить виховно-освітній аспект культури як основи збереження загальнолюдських цінностей в традиціях народу і передачі їх вихованцям в тісному взаємозв'язку минулого, сьогодення і майбутнього розвитку всього суспільства в цілому і окремо взятої особистості. Саме тому в сучасній педагогіці особливо загострено увагу до культури як фактору соціального розвитку. Багато вчених приходять до висновку, що духовні та соціокультурні ознаки конкретного народу чи окремого регіону істотно впливають на розвиток всього суспільства.

Р. М. Чумічева зазначає, що «індивідуально-творчий розвиток особистості неможливо поза зв'язку людини і культури. Саме культура виступає сполучною ланкою між соціальним і генетичним в особистості, робить людину членом цивілізованого суспільства[20, с.21].

Виховання як засіб і процес формування особистості людини має дуже важливе значення для суспільства, оскільки об'єднує його минуле, сьогодення і майбутнє, передаючи духовні надбання від одного покоління до іншого. Процес виховання працює перш за все на майбутнє нації, суспільства і людини, є важливим засобом збереження національної ідентичності та самобутності поколінь. Я.А. Коменський зазначав: «Зневага до виховання є загибеллю людей, сімей, держав і всього світу» [21, с.9].

Зараз в педагогічному процесі професійно-технічного навчального закладу потрібно посилити увагу на розвиток не тільки інтелектуального, а й морального і культурного потенціалу особистості, допомогти студенту зрозуміти самого себе, мотиви своєї поведінки, правильно визначити свої життєві позиції, реалізувати творчі можливості в своєму майбутньому житті і праці. «Завдання не тільки передавати знання, а й відточувати совість (а це результат виховання).

Совість - це орган сенсу життя і діяльності особистості» (В. Франкл).

Також важливим завданням є формування у студентської молоді високої поваги до правової культури, до Конституції України, з принципами і нормами цивілізованого демократичного суспільства. Але, на жаль, на сьогоднішній день існує невинуватена автономність навчання і виховання.

Для забезпечення єдності навчання, виховання і розвитку особистості майбутнього фахівця повинна змінитися освітня парадигма професійно-технічного навчального закладу, яку образно зараз можна сформулювати так: «Від освіти для іспиту до освіти для формування особистості майбутнього фахівця».

В даний період часу під контролем органів управління освітою знаходиться тільки навчальний процес, але треба негайно взяти під громадський і державний контроль також виховання дітей і молоді. Звичайно, контролювати якість виховання важче, тому що його результати можна виявити не відразу, вони досить протяжні в часі, їх не можна перевірити іспитом або тестуванням. Вони дають про себе знати в неконтрольованих

ситуаціях протягом усього життя людини. Однак якщо освіта програє боротьбу за моральну і духовну культуру людини, програє суспільство в цілому.

Виховання майбутнього фахівця ґрунтується на таких аспектах: усвідомлення своїх почуттів, рис, самопізнання, формування «духовного інтелекту», всеєдності як основи українського національного характеру, співвідношення себе з вимогами сім'ї, професії, віри, суспільства.

Найбільш ефективними засобами мотивування процесу виховання студентської молоді, на наш погляд, є робота в мікрогрупах, обговорення творів-роздумів, вживання в образи творів мистецтва, турніри, дискусії, дебати, наукові конференції, проблемні завдання, захист проектів майбутнього.

Що стосується взаємин з іншими людьми, то, керуючись цими цінностями, студенти повинні поважати гідність усіх людей; давати зрозуміти іншим, що цінують; заслужувати лояльність, довіру, щирість; співпрацювати з іншими; підтримувати інших; поважати життя, **приватність** інших; намагатися вирішувати проблеми мирним шляхом. У ставленні до суспільства розуміти свої громадянські обов'язки, бути готовими протистояти ідеям і діям, шкідливим для окремих осіб або для всього суспільства в цілому; підтримувати сім'ю у вихованні дітей і турботі про улюбленців; допомагати людям розуміти закон і його дії; підкорятися закону і сприяти виконанню іншими людьми; приймати різні віровчення і поважати право інших людей на релігійні і культурні погляди; підтримувати людей, які самостійно не можуть вести гідний спосіб життя; сприяти демократії; визнавати правду і єдність пріоритетами суспільного життя. У ставленні до навколишнього середовища: зберігати скрізь, де можливо, збалансованість і різноманітність в природі; виправдовувати розвиток лише за умови збереження навколишнього середовища; відновлювати природне середовище, зруйноване людиною; зберігати, де можливо, красу природи, усвідомлювати місце людини в світі.

Педагоги вчать будувати діалог з самим собою, іншими людьми, світом в цілому відповідно до загальнолюдських цінностей, наповнювати свій внутрішній світ новим змістом, вибирати високі, гуманні життєві цілі, відроджуючи традицію педагогічного діалогу, заснованого на глибинному, внутрішньому взаємоприйнятті особистості педагога та студента на основі спільних цінностей, ідеалів, смислів, авторитетів. Адже саме спрямованість педагога має виражену творчу індивідуальність, характеризує наявність цінностей, переконань і ідей, які складають внутрішній стрижень особистості і діяльності педагога: гуманістичну домінанту особистісних цілей, уявлення про мету своєї діяльності як високу місію розвитку людини.

Закономірності виховання загальнолюдських цінностей особистості студентів професійно-технічних навчальних закладів обумовлені закономірностями цього педагогічного процесу як суспільного явища, а також закономірностями формування їх особистості. Залежність виховання і його закономірностей від життєдіяльності людей, від сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів соціального середовища К. Журба [22, с.47], А. Хуторський [23, с.23] відносять до важливої і конструкторної закономірності. За їх аргументованим поясненням, ця загальна закономірність виховання відображає його залежність від способу виробництва матеріальних благ, від політичної системи, соціальної структури суспільства, духовної культури його членів, соціальних груп.

З огляду на фундаментальні наукові праці таких вчених, як І. Бех [24, с.848], В. Сухомлинський [25, с.223], А. Сухомлинська [26, с.6], виділяють низку специфічних закономірностей виховання, які полягають в наступному: актуальності формування загальнолюдських цінностей особистості студентської молоді ПТНЗ:

- виховання особистості відбувається тільки в умовах її включення в різні форми соціально-культурної діяльності (навчання, виховання, соціально-ціннісне самовизначення, спеціальна освіта, професійно-трудова практика, громадська діяльність і т.п.);

- виховання особистості є стимулюванням її активності, формується в умовах соціально організованої, соціально-культурної діяльності (самовиховання, самоосвіта, саморозвиток, соціально-ціннісне самовизнання, формування психічного, соціального, духовного здоров'я і т.п.);

- виховання особистості має базуватися на основі гуманізму, загальнолюдських цінностей, глибокої поваги до гідності людини в поєднанні з вимогливістю і дисципліною;

- в процесі виховання необхідно системно відкривати перед його суб'єктами обґрунтовану перспективу їх удосконалення, здійснювати їх соціально-культурну підтримку, допомогу, супровід;

- процес виховання повинен спиратися на позитивні риси характеру його суб'єктів, загальнолюдські і суспільні цінності, потреби, морально-етичну культуру;

- в процесі виховання необхідно принципово враховувати вікові статеві і психосоматичні особливості його суб'єктів, їх стан фізичного, соціального, психічного, духовного здоров'я, переваги, динаміку розвитку задатків, здібностей, обдарованості і таланту;

- виховання особистості повинно мати системні ознаки соціалізації його суб'єкта, в зв'язку з цим воно здійснюється в колективі і через колектив шляхом співтворчості, взаємодопомоги, спілкування, співробітництва, діяльності в командних, малих групах;

- виховання повинно забезпечити формування в його суб'єкта загальнолюдських цінностей, духовної рефлексії і емпатії, морально-етичної культури, на основі яких особистість здатна буде оптимально діяти в ситуаціях конфлікту, морально-етичного вибору, відповідальності, колективної взаємодії, ризику, дисципліни;

- сучасна структура виховання повинна віддавати перевагу інтерактивним формам його організації, в умовах яких досягається ефект взаєморозуміння, єдності зусиль, освітньо-виховної фасилітації, соціально-

ціннісного самовизначення і самореалізації, співпраці суб'єкта, педагогів, суспільства, педагогічної спільноти,;

- виховання повинно включати інтеріоризацію його цілей, завдань, цінностей, на основі яких ефективно формується мотиваційно-потребнісна сфера його суб'єкта в формі стійких переконань, ціннісних орієнтацій, соціально-особистісних потреб і цінностей особистості, морально-етичної та духовно-естетичної культури;

- виховання як процес соціалізації, формування загальнолюдських цінностей, що ідентифікують його суб'єкта як особистість має включати механізми системного підкріплення ціннісних орієнтацій, соціальних потреб позитивною динамікою сталого виховання, вихованості людини, розвитку її культури, на основі яких виникає феномен аксіологічної і соціальної успішності.

Більшість дослідників вважають період навчання в ПТНЗ найбільш важливим для розвитку продуктивних ціннісних орієнтацій. Це пов'язано з тим, що в цей період здійснюється формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

У студентському віці найбільш активно відбувається засвоєння, прийняття (неприйняття) цінностей. Студентська молодь психологічно готова і має мотиваційне прагнення до переоцінки цінностей і прийняття нових цінностей. Вищий рівень в ієрархічній системі цінностей займають ціннісні орієнтації.

Особливістю сучасного навчання студентів в професійно-технічному навчальному закладі є та обставина, що ліберальне і творче середовище ПТНЗ створює необхідні умови для їх особистісного зростання і формування вищого, автономного рівня системи ціннісних орієнтацій.

Але ціннісна орієнтація не виникає у людини раптово, а формується протягом усього процесу виховання. Ціннісні орієнтації фіксують те, що склалося в житті, в менталітеті народу і проголошено як моральна норма.

Змінюються ціннісні орієнтації – змінюються моральні норми – змінюються цілі виховання.

Ціннісні орієнтації - це спрямованість особистості на засвоєння певних цінностей для задоволення своїх потреб. У ціннісних орієнтаціях цінність виконує роль своєрідного орієнтира і відповідного регулятора поведінки і діяльності людини в предметній і соціальній дійсності.

Ціннісні орієнтації - складові освіти, які вбирають в себе різні рівні і форми взаємодії громадського та індивідуального в особистості, специфічною формою усвідомлення особистістю навколишнього світу, свого минулого і майбутнього, суттєвості свого власного "Я".

У сучасних дослідженнях виділяються 3 основні етапи формування ціннісних орієнтацій:

- ✓ усвідомлення потреб;
- ✓ порівняння потреб з предметами і явищами, які оточують світ і вироблення відносини - позиції до світу;
- ✓ форсування усвідомленого ставлення до речей, умов і форм задоволення потреб [26, с.55].

Таким чином, ціннісні орієнтації, виступаючи одним з центральних особистісних утворень, виражають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності і в цій якості визначають широку мотивацію її поведінки та діяльності.

Процес засвоєння студентами цінностей життя і їх перетворення в змістовні елементи ціннісних орієнтацій представляється у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів:

- ✓ на першому етапі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими керувалася особа в довузівської періоді;
- ✓ на другому етапі засвоєння цінностей здійснюється не тільки шляхом утворення цілісних функціональних одиниць емпіричних уявлень, а й комунікативних - через засоби масової інформації, лекційно-практичні заняття, самоосвіта;

✓ необхідною умовою, основою третього етапу є процес формування ціннісних орієнтацій, виражений в особистих внутрішніх відносинах до об'єктивних умов своєї життєдіяльності.

До основних компонентів формування ціннісних орієнтацій Е. Н. Шиянов відносить: когнітивний, емоційний, вольовий і конативний [27, с.568].

В основу компонентів покладена ідея гуманізації освіти, яка найбільш повно відображає активність особистості студентів в пізнанні, прийнятті цінностей і формуванні ціннісних орієнтацій.

У когнітивному компоненті найбільш яскраво проявляється суб'єктивний фактор, який включає особистісне ставлення студентів до переоцінки цінностей, подальшому розвитку ціннісних орієнтацій в контексті освіти та самоосвіти, виховання і самовиховання.

Важливою умовою в цих процесах є забезпечення позитивної мотивації формування ціннісних орієнтацій. Позитивна мотивація, як психологічний механізм, безпосередньо пов'язана з когнітивним компонентом і створює як би напружене мотиваційний поле, в межах і під силовим впливом якого детермінує і здійснюється процес розвитку ціннісних орієнтацій студентів.

Когнітивний компонент реалізуються у взаємозв'язку з емоційним компонентом, який орієнтований на процеси сприйняття, усвідомлення і прийняття особистістю складної системи цінностей.

Емоційне переживання може позитивно або негативно впливати на особистість, але ніколи не може бути нейтральним. Емоційний компонент багато в чому залежить від ставлення студента до навколишнього середовища, особистісним мотивами, емоційного переживання в процесі пізнання, усвідомлення і прийняття цінностей. Найвищий рівень переживань студентів відбувається під час переоцінки цінностей, сформованих у підлітковому періоді.

Вольовий компонент визначає активність особистості як в процесі навчання і виховання, так і в процесі самовдосконалення. Процес прийняття

цінностей і включення їх в особисту систему передбачає наявність вольового акту. Р. С. Немов визначає включення волі в управління діяльністю людини як "активний пошук зв'язків мети і здійснюваної діяльності з вищими духовними цінностями людини, свідоме надання їм набагато більшого значення, ніж вони мали на початку" [28, с.363].

Конативний компонент є важливим показником рівня розвитку ціннісних орієнтацій студентів, які відображаються в їх поведінці, діях і вчинках.

Всі компоненти структури ціннісних орієнтацій тісно взаємопов'язані між собою так, що важко знайти межі, які їх розділяють.

Ціннісні орієнтації формуються при певних психолого-педагогічних умовах, взаємозв'язку з певними факторами і психологічними механізмами.

Важливим в навчально-виховному процесі є врахування особливостей контингенту учнів ПТНЗ [29]:

1. Професійний принцип комплектування навчальних груп (на відміну від територіально-вікового принципу комплектування класів середньої загальноосвітньої школи).

наслідок: через територіальну незв'язаність місця навчання з місцем проживання часом важко встановити контакт з сім'єю учня. В результаті цього має місце відірваність від сім'ї при проживанні в гуртожитку, недостатність інформації про умови становлення особистості студента тощо.

2. Мотиви вступу в професійно-технічний навчальний заклад часто не пов'язані з отриманням майбутньої професії. Превалюють інші мотиви: близькість до навчального закладу; в ньому вже навчаються друзі; після закінчення існує можливість працевлаштування на підприємство, де працюють батьки та ін.

наслідок: відсутність інтересу і бажання оволодіти майбутньою професією, через орієнтацію на інші життєві плани. В результаті цього за роки навчання виникає стійка байдужість не лише до навчання, а й до трудової діяльності взагалі.

3. На навчання в ПТНЗ найчастіше **приходять** сіренькі, слабкі учні, інтереси яких в школі не проявилися або не були виявлені вчителями.

наслідок: **соціалізація** цієї частини контингенту учнів ускладнена, так як відсутність в них стійких інтересів виключає **протікання** процесу входження в **суспільство** соціально значущими шляхами. Ця група учнів, за умови відсутності у них інтересу і **успіхів у навчанні**, несе в собі потенційну **загрозу асоціальної поведінки**, яку вони **нерідко** виявляють як єдино можливий спосіб соціалізації.

4. Часто серед учнівського колективу навчального закладу **зустрічаються учні, з якими в школі працювали некваліфіковані педагоги.**

наслідок: ці учні не **можуть** або не хочуть **продовжувати** навчання в школі, у багатьох з них **сформовано** **стійке негативне ставлення** як до навчання, так і до педагогів, що проявляється і в ПТНЗ.

5. Частина контингенту учнів професійно-технічного навчального закладу складають учні з **девіантною** поведінкою, яких можна охарактеризувати як педагогічний брак.

Слідство: **якщо в шкільному класі таких 3-5 учнів, то в силу специфіки тієї чи іншої професії або місця розташування ПТНЗ, з них може складатися вся навчальна група.**

6. У групі ПТНЗ зібрані учні з різних шкіл, яких вчили різні вчителі, використовували різні методи і прийоми виховання.

Слідство: неоднозначне ставлення учнів до членів педагогічного колективу (і **дорослих** взагалі), навчальних предметів, однокласників, самих себе і тому подібне.

7. Одноставний склад навчальних груп в силу специфіки тієї чи іншої професії.

Слідство: **недостатність об'єктивно необхідного для підлітків і юнаків спілкування з однолітками** протилежної статі.

Навчально-виховний процес в ПТНЗ здійснює інженерно-педагогічний колектив (ІПК), який ділиться на дві великі категорії:

1. Викладачі - здійснюють теоретичне навчання і діляться на викладачів спеціальних, загальнотехнічних і загальноосвітніх дисциплін.

2. Майстри виробничого навчання - займаються практичними (виробничими) навчальними досягненнями учнів.

До особливостей інженерно-педагогічного колективу можна віднести:

1. Наявність в ІПК працівників, які не мають базової психолого-педагогічної підготовки поряд з працівниками з базовою педагогічною освітою (випускники педагогічних та інженерно-педагогічних вузів, соціально-гуманітарних факультетів університетів, індустріально-педагогічних технікумів і коледжів).

Слідство: взаємне нерозуміння цілей і завдань виховання в ПТНЗ, вибору методів і прийомів виховання. Якщо випускники педагогічних навчальних закладів прагнуть працювати на науковій основі, то їх колеги, які не мають педагогічної освіти, працюють інтуїтивно, виходячи з позицій повсякденно-побутового світогляду.

2. Різний рівень психолого-педагогічної підготовки інженерно-педагогічного колективу (одно-двомісячні курси підвищення кваліфікації; індустріально-педагогічний технікум, коледж; інженерно-педагогічний факультет вузів).

Слідство: різний рівень використання наукових знань і підходів до освіти і виховання учнів ПТНЗ.

3. Різниця не тільки в освітньому, але і в загальнокультурному рівні ІПК, що обумовлено життєвим досвідом різних верств суспільства: від виробничників і працівників сфери обслуговування до технічної та творчої інтелігенції.

Слідство: розбіжності розуміння соціальних, професійних і індивідуальних життєвих цінностей.

4. Самовільне зниження культури педагогічного спілкування (можливість професійних деформацій) через тривалу роботу з контингентом

учнів ПТНЗ, значну частину якого (в порівнянні із загальноосвітньою школою) складають учні з девіантною поведінкою.

Слідство: не всі колеги по роботі можуть бути особистим прикладом для наслідування учнями.

5. Відсутність єдиного керівництва навчальною групою ПТНЗ (вихователями виступають і майстер виробничого навчання, і викладач).

Слідство: неузгодженість дій, заважає практичної реалізації принципу єдності педагогічних вимог.

Звідси, важливим є врахування особливостей виховання майбутніх робітників в умовах ПТНЗ:

1) учні професійно-технічних навчальних закладів, в порівнянні зі школярами, тривалий час піддаються цілеспрямованому педагогічному впливу з боку 2-3 інженерів-педагогів, які здійснюють керівництво однією навчальною групою;

2) відмінність в характері навчальної роботи, яка в ПТНЗ є навчально-виробничою, причому її виробничий характер щорічно зростає;

3) виховна робота в ПТНЗ найчастіше пов'язана з перевихованням або з усуненням проявів девіантної поведінки учнів;

4) необхідність врахування виховного впливу того трудового колективу, в якому учні проходять виробниче навчання або виробничу практику;

5) необхідність комплексного врахування всіх особливостей контингенту учнів ПТНЗ та інженерно-педагогічного колективу;

6) необхідність, крім загальноприйнятих, формувати правила і норми поведінки учнів в професійному середовищі.

Активна взаємодія з різними соціальними утвореннями, а також сама специфіка навчання у ПТНЗ сприяють формуванню у студентів активної життєвої позиції, зміцненню їх зв'язків з іншими соціальними групами суспільства.

На студентський вік припадає процес активного формування соціальної зрілості. Видимими рисами цього процесу є завершення освіти, трудова

активність, громадська робота, відповідальність перед законом, можливість створити сім'ю і виховувати дітей. Соціальна зрілість передбачає здатність кожної молодої людини оволодіти необхідною для суспільства сукупністю соціальних ролей.

Освіта має великий вплив на психіку людини, розвиток його особистості. За час навчання у ПТНЗ, при наявності сприятливих умов, у студентів відбувається розвиток всіх рівнів психіки. Вони визначають спрямованість розуму людини, тобто формують склад мислення, який характеризує професійну спрямованість особистості.

Студент як особистість характеризується найбільш активним розвитком моральних і естетичних почуттів, завершенням становлення і стабілізації характеру. Особливо важливо, що це період оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, суспільно-політичних, професійно-трудових, статево-гендерних, родинно-батьківських та інших. З цим віком пов'язаний початок "економічної активності", під яким демографи розуміють включення людини в самостійну виробничу діяльність, початок трудової біографії, створення сім'ї та вирішення пов'язаних з цим фінансово-господарських проблем.

У складних сучасних соціально-економічних умовах багато студентів змушені поєднувати навчання з трудовою діяльністю, яка є для них не стільки засобом самоствердження і самореалізації, скільки джерелом засобів існування. У студентів спостерігається, з одного боку, перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій, з іншого - інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією.

Загалом студента як людину певного віку і як особистість можна охарактеризувати з трьох сторін:

1) з **психологічної**, як єдність психічних процесів, станів і властивостей особистості. **Головне** в **психологічному** аспекті розгляду - це психічні властивості (спрямованість, темперамент, характер, здібності), від яких залежить **протікання** психічних процесів, виникнення психічних станів,

прояв психічних утворень. Однак, вивчаючи конкретного студента, треба враховувати разом з тим **особливості** конкретно його психічних процесів і станів;

2) з **соціальної**, в якій втілюються суспільні відносини, якості, **породжені** приналежністю студента до певної **соціальної** групи, національності і т.д. ;

3) з **біологічної**, яка включає тип вищої нервової діяльності, будову аналізаторів, **безумовні** рефлекси, інстинкти, фізичну силу, статуру, риси обличчя, **колір** шкіри. Ця сторона в основному визначена спадковістю і вродженими задатками, але в певних межах змінюється під впливом умов життя.

У цей **період** людина визначає свій майбутній життєвий шлях, опановує професію і починає пробувати себе в різних сферах життя; самостійно планує **свою** діяльність і поведінку, активно відстоює самостійність суджень і дій. У цьому віці складається світогляд, моральні і естетичні погляди на **основі** синтезу багатьох знань, життєвого досвіду, самостійного розуміння і практичних дій.

Висновок до 1 розділу:

Підводячи підсумок, можна зробити висновок що під загальнолюдськими цінностями, які становлять родові поняття, ми розуміємо ідеальні цілі різних видів діяльності людства, які склалися в процесі його філогенезу і знаходять відображення у відповідних формах колективної свідомості як позитивний полюс його аксіологічного простору. Звідси можна зробити висновок, що загальнолюдських цінностей, що складають родові поняття, не так вже й багато. Їх приблизно стільки ж, скільки існує різних форм колективної свідомості. Вони носять ідеальний, гранично абстрактний характер, виступаючи у вигляді певного зразка, абсолюту, на який необхідно орієнтуватися в тому чи іншому виді діяльності. Оскільки колективна свідомість людства складалася поступово в процесі філогенезу, вона не має

часових рамок, тому і загальнолюдські цінності-цілі носять надісторичний характер. Загальнолюдські цінності стійкі в тій мірі, в якій стійка кінцева мета колективної свідомості, що представляє позитивний полюс ціннісного простору. Якщо людство відмовиться від будь-якого виду діяльності на увазі відмирання відповідної потреби, то і цінність-мета стане неактуальною. У той же час при появі якоїсь нової стійкої потреби людства в цілому і відповідного виду діяльності (наприклад, з освоєння Космосу або світового океану та ін.), поступово буде формуватися нова форма колективної свідомості і нова ідеальна мета-цінність, але для цього, думаємо, необхідна не одна історична епоха.

Також, необхідно підкреслити, що в даних умовах дуже важливим напрямком ціннісно-орієнтовної діяльності молодих поколінь є формування орієнтацій на загальнолюдські цінності, котрі сповідують ідеали Добра, Краси, Істини. Під сформованістю ціннісних орієнтацій на загальнолюдські цінності розуміється адекватне до них ставлення, облік їх суспільної та особистісної значущості, наявність знань про них, ступінь їх інтеріоризації та екстеріоризації, тобто здатності керуватися ними в процесі життєдіяльності.

Розглядаючи особливості виховання студентської молоді можна зробити такі практичні висновки:

1) Освіта - залучає людину до соціальних відносин, повертає до культурних цінностей і процесів, спричиняє переоцінку наявних знань. Студентська молодь за роки навчання у ПТНЗ набуває соціальної зрілості. Вона повинна пізнати суть ринкових відносин, набути господарських і професійних знань, умінь і навичок, здобути самостійність і свободу в реалізації громадських прав і обов'язків.

2) Студентам треба сформувати власну освітню парадигму, яка ґрунтується на настановах безперервної самоосвіти, формуванні здібності бути господарем свого життя, постійного розвитку свого творчого потенціалу, тобто передбачає самоорганізацію для підвищення рівня

конкурентоспроможності на ринку праці й подальшого свого професійного зростання.

3) У ПТНЗ є потреба у ґрунтовній етичній освіті, яка допоможе студентам перейнятися вищими поняттями духовності, моральності і почуттям громадянської відповідальності.

4) У ПТНЗ має бути створена атмосфера морального навчання без доктринерства й морального релятивізму (відносності норм), щоб допомогти студентам розвивати в собі сильні моральні почуття, стати інтелігентами.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ВИХОВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ПТНЗ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

2.1. Діагностичні методи виховання загальнолюдських цінностей у студентів ПТНЗ

Почнемо з найбільш широкого поняття - «діагностика». Цей термін вживається і в медицині, і в техніці, і в інших галузях професійної діяльності. Загальне його значення зводиться до наступного: діагностика - це теорія і практика постановки діагнозу. Як ставити діагноз: це вивчає теоретична діагностика. Самим процесом постановки діагнозу займається практична діагностика.

Діагностика завжди являє собою науково-практичну діяльність, постановка діагнозу - практична дія, заснована на використанні певних наукових знань. Людина, що займається постановкою діагнозу (діагност), не прагне до встановлення і опису загальних закономірностей; його завдання - надати конкретну допомогу в усуненні наявного неблагополуччя.

Таким чином, діагностика - особливий вид пізнання, що знаходиться між науковим знанням суті і пізнанням одиничного явища. У приватному побачити загальне, типове - така головна мета діагноста. Результат - діагноз, тобто висновок про належність суті, вираженої в одиничному, до певного встановленого наукою класу.

У терміна діагноз мінімум два значення.

По-перше, під діагнозом може матися на увазі визначення суті, причини якого-небудь конкретного неблагополуччя з метою його ліквідації. Діагноз тягне за собою певне рішення про вплив на даний об'єкт. Якщо це діагноз хвороби, лікар призначає курс лікування. Якщо діагностується несправність в технічному пристрої, то фахівцем здійснюються дії по її усуненню. Якщо встановлюються причини неадекватної поведінки студента в тій чи іншій

ситуації, то педагог, досліджуючи особливості його світогляду, життєвої позиції, ціннісних орієнтацій та ідеалів, розробляє систему педагогічних дій по формуванню ціннісних орієнтацій, необхідних для гармонійного соціального і професійного розвитку особистості.

По-друге, під діагнозом може розумітися всебічне, цілісне обстеження об'єкта з метою оцінити його загальний стан. Така оцінка може знадобитися, наприклад, для профілактичних цілей. Діагностика в даному випадку проводиться, щоб виявити ті чи інші тенденції становлення світогляду особистості, риси характеру, що вимагають коректування.

Психологічна діагностика може проводитися також в профорієнтаційних цілях. В ході всебічного обстеження особистісних характеристик школяра виявляється його професійне покликання. Визначається сфера діяльності, щодо якої учень має найбільший потенціал [30, с.3].

У педагогіці діагностика змінила свій зміст. Якщо психодіагностика прагне оцінити особистість і окремі її сторони як відносно стійкі утворення, то педагогічна діагностика спрямована на результати формування особистості учня, пошук причин цих результатів і характеристику цілісного педагогічного процесу [31, с.4].

У роботі зі студентами педагогу необхідно вміти простежувати соціально-психологічні зміни в групі, в міжособистісних відносинах, формування життєвої позиції і ціннісних орієнтацій молоді. Щоб правильно спрямовувати та коректувати свою педагогічну діяльність, він повинен регулярно проводити аналіз виховних результатів, зіставляючи отриманий продукт з метою діяльності.

Складовою частиною педагогічної діяльності є діагностичний компонент, який дозволяє вчителю оцінювати актуальний стан педагогічної дійсності, прогнозувати хід навчально-виховного процесу, вибудовувати ієрархію педагогічних цілей, здійснювати педагогічну діяльність у

розрахунку на кінцевий результат, розпізнавати результативність педагогічної взаємодії і своєчасно здійснювати корекцію [32, с.3].

Засобами педагогічної діагностики являються як засоби пізнання і перетворення педагогічної практики, що включають аналіз, синтез, спостереження, моделювання, гіпотези, експериментальні перевірки, математичну обробку даних, так і безпосередньо діагностичні методики, звернені педагогом в прийоми навчання і виховання.

Як відомо, розвиток педагогічної діяльності здійснюється через освоєння системи різних її форм. Оскільки діагностичні дії входять в структуру педагогічної діяльності, то встановлення педагогічного діагнозу не є для педагога самоціллю, а служить основним етапом в стратегії прийняття педагогічного рішення. Завдання педагогічної діагностики не тільки встановити, розпізнати стан об'єкта педагогічного впливу, а на основі педагогічної процедури вибрати по відношенню до нього педагогічний засіб, що сприяє його розвитку.

Тому процес діагностики в структурі педагогічної діяльності будується на вирішенні наступних завдань, що стоять перед педагогом:

- використання методів педагогічної діагностики в реальному педагогічному процесі при вивченні особливостей студентів ПТНЗ;
- постановка мети діяльності на основі попереднього діагностичного обстеження;
- знаходження педагогічних засобів, адекватних цілям і умовам педагогічної діяльності;
- відстеження результативності власної діяльності;
- рефлексія педагогічної діяльності.

Застосовуючи різні діагностичні методики у своїй педагогічній діяльності, педагог повинен дотримуватися таких правил:

1. Збереження таємниці педагогічної мети дослідження, прихованої позиції педагога по відношенню до студентів;
2. Виняток педагогічного тиску на вироблений вибір;

3. Створення умов максимальної ізолюваності кожного випробуваного від впливів групи;
4. Збереження анонімності отриманих показників і дотримання таємниці індивідуальних відповідей перед педагогами, батьками і самими піддослідними;
5. Єдина математична обробка результатів (у відсотках), вироблена на кожному етапі дослідження;
6. Попереднє планування проведення методик на певний період часу - від фіксування відправного вихідного початку до виявлення результатів на момент завершення роботи зі студентами.

Отже, педагогічна діагностика допомагає нам визначити стан об'єкта педагогічного впливу, виявити недоліки, вибрати шляхи і методи педагогічного впливу щодо усунення недоліків і розвитку необхідних якостей особистості вихованця.

Українська дійсність кінця ХХ - початку ХХІ століть характеризується такою історичною ситуацією, в якій треба з особливою науковою строгістю і соціально - моральною відповідальністю підходити до відбору способів і критеріїв, за допомогою яких здійснюються процедури оцінювання відповідних явищ суспільного життя і моральних принципів, які впливають на свідомість і поведінку людей з позицій допустимого, забороненого, справедливого і несправедливого.

Роки нігілістичного ставлення радянської науки до аксіології привели до серйозного відставання нашої теорії ціннісних орієнтацій, в ряді випадків (сфера освіти, педагогічна наука) фактично були відсутні систематизовані аксіологічні знання [33, с.5].

Як наслідок однією з важливих проблем сучасної педагогіки, що виникли на цьому етапі розвитку суспільства, є вивчення закономірностей формування нової, адекватної даному етапу особистості, що керується в своїй поведінці і ставленні до реалій життя певною системою духовно-моральних ціннісних орієнтацій.

Аналізуючи вітчизняну літературу і сучасні дослідження про студентську молодь, ми прийшли до висновку про те, що вона істотно відрізняється від студентства ХХ ст. за наступними характерними ознаками:

1. Молодь живе в новій країні, де розвивається демократія, вносяться корективи в цінності і ціннісні орієнтації людей;
2. Інформаційне суспільство дає можливість учнівській молоді опанувати сучасну інформацію, класифікувати її, усвідомлювати і приймати відповідно до пізнавальних здібностей і професійної підготовки їх як майбутніх фахівців;
3. Прагнення студентів до нового, їх оперативне сприйняття, пов'язане обумовленим молоді віком: легко навчаються і відкриті до нових знань;
4. Потенційна можливість здобувати освіту за кордоном в умовах європейського вектора розвитку професійної школи України.

Все це визначає специфіку структури і динаміку розвитку ціннісних орієнтацій сучасного студента.

Проблема цінностей і ціннісних орієнтацій молоді в сучасних умовах надзвичайно значима як в зв'язку зі зростаючими вимогами до формування активної творчої особистості, здатної знайти своє місце в житті, самовизначитися і реалізувати себе, так і в зв'язку з необхідністю визначення духовного потенціалу молодого покоління, чії цінності у чому є відображенням цінностей суспільства [34, с.55].

У сьогоденній соціально-економічній обстановці з особливою силою висувуються на передній план питання розвитку освіти, спрямовані на гуманізацію системи початкової, середньої та вищої професійної освіти.

Період освоєння програми ПТНЗ збігається з найважливішими етапами в формуванні особистості. Особливо важлива для становлення світогляду юність, тому що саме в цей час дозрівають його когнітивні та особистісні передумови. В юності відбувається формування духовно-моральних ціннісних орієнтацій особистості, від яких залежить її подальша

реальна поведінка. Вік 16-ти років характеризується потребою в професійній орієнтації, формуванням громадянської позиції особистості.

Актуально і необхідно саме в рамках професійно-педагогічної освіти в системі ПТНЗ сприяти формуванню системи ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця, акцентувати увагу на розвитку студента як носія і суб'єкта культури. Необхідно також підкреслити, що саме в ПТНЗ навчаються фахівці середньої ланки, які в подальшому будуть працювати на виробництві, яке починає відроджуватися в таких складних економічних умовах, що склалися в країні. Прийнято вважати, що навчання і виховання - нерозривно пов'язані і взаємодоповнюючі процеси.

Керувати формуванням особистості молодшої людини в сучасних умовах набагато важче. Головною ланкою в ланцюзі минулого, сьогодення і майбутнього є педагог у всьому різноманітті його індивідуально-особистісних якостей. Педагог повинен сам бути духовно багатий, творчий, різносторонньою особистістю, щоб виховати дані якості в своїх учнів. Найважливіше завдання педагога - не тільки підвищувати рівень знань учнів, а й формувати ціннісні установки.

Педагога часто порівнюють зі скульптором. Але душа людини - не глина, не мармур. Завдання майстра тут - здійснити творчий задум не всупереч матеріалу, а виявляючи його власні можливості.

У процесі виховання учнів особливе місце відводиться особистісному підходу. Важливо, перш за все, ставлення до учня як до відповідального і свідомого суб'єкта діяльності. В юності відбувається формування глибинних ціннісних орієнтацій особистості, від яких залежить її подальший реальну поведінку.

Надавши особистості вільний вибір в організації власної науки, а значить, поставивши її в стан постійного духовного зусилля за рішенням життєвих проблем, педагог не залишає її без допомоги і підтримки, без опори на людський досвід.

Говорячи про формування світогляду підростаючого покоління, необхідно звертати увагу на життєві установки майбутніх педагогів.

Однак не завжди навчальний заклад може істотно впливати на душі дітей вихованців, оскільки сам педагог не має духовно-морального потенціалу, використовуючи який, він міг би робити ефективний вплив на духовну освіту, виховання і розвиток дитини.

Якщо педагог не знає географії, він не може дати знання учням. Відповідно, якщо вчитель не вірить в добро і справедливість, він не зможе прищепити ці цінності дітям.

Якщо в навчальному закладі пріоритет духовного над матеріальним традиційний, то кожен з вихованців неодмінно набуває досвід орієнтації на вищі духовні цінності.

Безсумнівно, від професіоналізму педагога, від його ціннісних орієнтацій залежить і успішність його професійної діяльності. Якщо педагог не зможе визначитися в світі нових цінностей, то яким вихователем він стане для студентів? Педагог - перш за все вихователю, який формує особистість, в тому числі викладанням свого предмета.

Проблема кадрового забезпечення навчальних закладів країни пов'язана з процесом формування особистості майбутнього педагога в цілому.

Юнаки і дівчата в період надходження в ПТНЗ, вже володіють певною життєвою позицією, ідеалами, ціннісними орієнтаціями. Завдання педагога (куратора, вихователя) тут - визначити рівень сформованості ціннісних орієнтацій, необхідних для гармонійного розвитку особистості студента, його подальшого громадського і професійного становлення. Так само педагогу для досягнення бажаного результату необхідно розробити програму формування ціннісних орієнтацій студентів. На кожному етапі проходження даної програми рекомендується проводити діагностичне дослідження з метою виявлення динаміки процесу формування ціннісних орієнтацій.

Світогляд гармонійно розвиненої особистості характеризується рядом духовно-моральних ціннісних орієнтацій:

- ✓ істина,
- ✓ краса,
- ✓ любов, кохання,
- ✓ добро,
- ✓ повага,
- ✓ пізнання,
- ✓ творчість,
- ✓ свобода і т.д.

На наш погляд, сааме ці цінності є найбільш необхідними для духовно-морального становлення молоді в сучасних соціальних умовах. Особливо вони важливі для професійного становлення.

З метою уточнення місця цих цінностей в цілісному педагогічному процесі рекомендується провести діагностичне дослідження ставлення представників студентської молоді до виявлених загальнолюдських цінностей.

В процесі діагностики також виявляється ієрархія цінностей студентів ПТНЗ.

Детальне і поетапне дослідження дозволяє простежити динаміку ціннісних орієнтацій молоді та оцінити ефективність проведеної одночасно програми формування ціннісних орієнтацій в ході навчально-виховного процесу професійно-технічного навчального закладу.

Пропоноване нами діагностичне дослідження ціннісних орієнтацій студентів ПТНЗ включає в себе чотири етапи в залежності від ступеня сформованості ціннісних орієнтацій:

1. випереджаючий етап;
2. початковий етап;
3. базовий етап;
4. заключний етап.

Випереджаючий етап.

На даному етапі дослідження проводиться опитування абітурієнтів. Контингент опитуваних становлять як правило юнаки та дівчата віком від 15 до 18 років, які закінчили 9 або 11 класів школи і бажають вступити в ПТНЗ. На даному віковому етапі відбувається професійне самовизначення особистості. Тому опитування в основному повинно бути присвячено професійним пріоритетам.

Пропонується кілька анкет, що містять питання про вибір професії. Обробка анкет проводиться шляхом підрахунку процентного співвідношення кількості осіб, які відзначили певний варіант відповіді, і загальної кількості опитаних.

Приклад опитування приведений у додатку А.

Результатом опитування є виявлення:

- ✓ ступеня усвідомленості вибору професії;
- ✓ причин, що спонукали людину до вступу в ПТНЗ (не надійшов до ВНЗ, відстрочка від армії, бажання підвищити свій культурний та інтелектуальний рівень, бажання бути корисним суспільству, або ін.);
- ✓ причин, що спонукали людину до вибору даної професії (престиж, інтереси, близькість до будинку або ін.);
- ✓ пріоритетних думок, що вплинули на вибір професії (батьки, вчителі, друзі, ЗМІ або ін.);
- ✓ наявність знання особливостей обраної професії (навчання в спеціальному класі, заняття в КПК, досвід роботи, продовження сімейної династії, необхідність даної професії в країні або ін.);
- ✓ наявність певних інтересів, захоплень, здібностей;
- ✓ наявність певних якостей характеру особистості майбутніх студентів.

Розглянемо більш детально методику вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокіча.

Найбільш відомою і прийнятною, на наш погляд, є методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокіча, апробована Д. А. Леонтьєвим (35, с.8).

Стимулюючим матеріалом в даній методиці служать два списки по 18 цінностей - термінальних та інструментальних - з короткою розшифрованою змісту кожної.

Термінальні цінності М. Рокіч визначає як переконання в тому, що якась кінцева мета індивідуального існування з особистої і суспільної точок зору варта того, щоб до неї прагнути.

Інструментальні цінності визначені як переконання в тому, що якийсь образ дій є з особистої і суспільної точок зору кращим у будь-яких ситуаціях. Ці списки цінностей отримані шляхом виключення синонімічних форм з більш об'ємних переліків, які формувалися в ході аналізу інтерв'ю і літературних даних (для термінальних цінностей) і лінгвістичного аналізу (для інструментальних цінностей).

Випробуваному пропонується проранжувати картки з щільного паперу, розміром 150 x 50 мм з найменуванням цінностей і позначенням на зворотному боці «Т» або «І». Ранжуються послідовно термінальні, потім інструментальні цінності. Після закінчення роботи з картками «Т» респондента просять зробити на спеціальному бланку з поділами від 50 до 100 позначку, наскільки він упевнений в тому, що при повторному досвіді був той же порядок. Потім проводиться ранжування карток «І» і знову робиться відмітка впевненості.

Картки з назвами цінностей пропонуються загальним набором в безладді, спочатку 18 карток «термінальних цінностей», потім 18 карток «Інструментальних цінностей».

Домінуюча спрямованість ціннісних орієнтацій чітко фіксується як певна життєва позиція за критеріями рівня залученості, з одного боку в сферу праці, а з іншого - в сімейно-побутову і дозвілля. Якісний аналіз результатів дослідження дає можливість оцінити життєві ідеали, ієрархію життєвих цілей, цінностей-засобів або уявлень про норми поведінки, які людина розглядає як еталон [36, с.36].

Початковий етап

На даному етапі рекомендується проводити опитування студентів першого курсу. Відбувається більш детальне знайомство в новому колективі, при якому кураторів груп цікавить, якими якостями особистості володіють вихованці, які їхні інтереси. На наш погляд, дуже важливо знати, перш за все, наскільки студенти знайомі з основними аксіологічними поняттями.

Пропонується кілька анкет, що містять питання про пріоритети якостей особистості, взаємовідносини з людьми. Так само учням пропонується заповнити таблицю, проранжирувати основні цінності.

Так само пропонуються питання, що стосуються навчання в ПТНЗ.

Приклад опитування приведений у додатку Б.

Обробка анкет проводиться шляхом підрахунку процентного співвідношення кількості осіб, які відзначили певний варіант відповіді, і загальної кількості опитаних.

В результаті опитування виявляється наступне:

- яке значення вкладається студентами в поняття «цінність», «моральність», «духовність», «чесність»;
- які якості особистості найбільш цінуються студентами;
- яким студенти бачать (хочуть бачити) їх взаємини з оточуючими;
- на які цінності орієнтуються студенти.

Куратор, вивчивши результати дослідження, виробляє планування навчально-виховної роботи в групі і з окремими студентами з урахуванням формування необхідних ціннісних орієнтацій.

Базовий етап

Опитування проводиться серед студентів другого-третього курсів. Пропонується більш детальний розгляд ціннісних орієнтацій і життєвих пріоритетів досліджуваної молоді. Так само пропонуються анкети, які містять питання про студентське життя, ставленні до навчання і т.д.

Приклад опитування приведений у додатку В.

В результаті опитування виявляється наступне:

- якими ціннісними орієнтаціями керуються студенти в житті;

- які зміни в сфері ціннісних орієнтацій відбулися;
- як змінилося ставлення студентів до навчальної роботи і взаємини в групі.

Кураторам необхідно провести порівняння результатів попереднього і теперішнього опитувань з метою виявлення динаміки формування ціннісних орієнтацій і подальшого планування навчально-виховної роботи в групі і з окремими студентами.

Як відомо, особистість пов'язана зі світом безліччю відносин. Виміряти все з них - завдання надзвичайно складне, та й навряд чи доцільне. Тоді постає питання: які ж з відносин найбільш яскраво характеризують особистість і дозволяють судити про ту чи іншій мірі її вихованості. Відповідь на це питання і дає діагностика ціннісних відносин студентів.

З чималого числа відносин особистості (до суспільства, людей, природи, навчання, праці, релігії, науці, культурі, мистецтву, самому собі і ін.) доречно виокремити кілька відносин як найбільш значущих, що дозволяють з достатньою достовірністю судити про вихованість людини.

Кожне з цих відносин розкривається в показниках прояву. Всі показники прояву мають 4-бальну градацію залежно від усвідомленості, активності і стійкості, що наближається до ідеального.

В результаті проведення самих різних методик (спостереження за виявом ціннісних відносин у різних за складністю ситуаціях, письмові опитування і усні бесіди зі студентами, анкетування та ін.) була розроблена методика стандартизованої характеристики.

У стандартизованій характеристиці, як видно з її змісту, охоплені всі основні види відносин особистості до дійсності.

Процедура заповнення стандартизованих характеристик здійснюється методом експертних оцінок, де в якості експертів можуть виступати викладачі-предметники, куратор, адміністрація навчального закладу.

Доцільно, на наш погляд, провести спільне обговорення характеристик усіма експертами з метою подальшого планування навчально-виховної

роботи, спрямованої на формування у студентів необхідного ставлення до тих чи інших реалій життя [37, с.27].

Заключний етап

Опитування проводиться серед студентів випускних груп. На даному етапі молоддю осмислюються основні життєві позиції, ідеали, цілі. Їм доведеться вирішувати велику кількість питань «дорослого» життя: працевлаштування, вступ до ВНЗ, служба в армії, створення сім'ї тощо.

Пропонується більш детальний розгляд ціннісних орієнтацій і життєвих пріоритетів досліджуваної молоді.

Приклад опитування приведений у додатку Г.

В результаті опитування виявляється наступне:

- які зміни в сфері ціннісних орієнтацій особистості студентів відбулися;
- які зміни в систему ціннісних орієнтацій кожного студента необхідно ще вносити.

Кураторам необхідно провести порівняння результатів попереднього і теперішнього опитувань з метою виявлення динаміки формування ціннісних орієнтацій студентів. При порівнянні результатів початкового і заключного етапу можна простежити динаміку формування ціннісних орієнтацій за весь період навчання студентів в ПТНЗ, що дозволить судити про результативність та ефективність програми формування ціннісних орієнтацій, що здійснюється в ході навчально-виховного процесу протягом 3-4 років.

Разом з психологом кураторам належить скласти рекомендації щодо подальшого самовиховання і самокорекції для кожного окремого студента.

Підводячи підсумки дослідження, необхідно також відзначити, що результати опитувань дозволяють педагогічному колективу ПТНЗ простежити динаміку ціннісних орієнтацій вихованців, планувати і коригувати відповідну програму навчально-виховних заходів, створити сприятливі педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій, необхідних для гармонійного

розвитку особистості студентів, їх подальшого суспільного і професійного становлення.

2.2 Методика виховання загальнолюдських цінностей у студентів ПТНЗ в полікультурному просторі

Методи виховання - це сукупність засобів і прийомів, за допомогою яких вихователь впливає на психіку вихованця відповідно до конкретної мети **ВИХОВАННЯ**.

Засоби виховання це усне слово і приклад, емоційна реакція і фізичний вплив, художня література і музика, підручники і телебачення, бесіди та гуртки за інтересами, Інтернет та спортивні ігри.

Прийоми виховання - це приватні способи використання різних засобів виховання. Так, слово вихователя може бути добрим чи злим, вимогливим або ласкавим; приклад може бути позитивним (зразком для наслідування) або негативним (відразливим прийомом).

До основних методів виховання студента відносяться:

1. Метод прикладу;
2. Метод вправи;
3. Метод привчання;
4. Метод бесіди;
5. Метод переконання;
6. Метод навіювання;
7. Метод змагання,
8. Метод гри,
9. Метод заохочення,
10. Метод примусу.

Метод прикладу включає різні засоби і прийоми, що враховують природну схильність студента до наслідування, копіювання ідеалів, думок, умінь, манери поведінки.

Приклад авторитетного викладача - кращий вихователь, він легко запам'ятовується, має велику наочність і емоційну заразивість. Педагог виховує і словом, і мімікою, і дією, і поглядом. Тому особистий приклад авторитетного педагога не можна замінити ні підручником, ні багатогодинними лекціями про моральність і культуру поведінки.

Схильність юнаків та дівчат до наслідування нерідко створює небезпеку запозичення поганих звичок, нецензурних виразів, агресивної поведінки, пияцтва і наркоманії.

Метод позитивного прикладу повинен викликати у студента глибокий інтерес і бажання бути краще, розумніше, сильніше, культурніше.

Метод вправи представляє собою систему багатократних і ускладнюючих повторів спеціальних дій і процедур, з метою формування індивідуально-психологічних якостей і звичок правильної поведінки.

Дуже важливо студенту усвідомити корисність інтелектуальних, моральних, емоційно-вольових, соціальних та інших вправ.

Успіх у формуванні тих чи інших якостей залежить від ряду умов, особливо від систематичності вправ і поступового нарощування труднощів.

Метод приучення - це система планомірного і регулярного виконання студентом певних дій з метою перетворення їх у звичні форми соціальної поведінки. Для ефективного виховання особистості необхідна система доцільних дій, спрямованих на створення проблемних ситуацій, які мають конкретний життєвий сенс.

Наприклад, щоб сформувати у людини чесність або відповідальність, потрібно організувати для цього систему моральних прийомів, спрямованих на подолання бажання говорити неправду або усунення звички не відповідати за свої вчинки.

Метод бесіди - діалогічна взаємодія вихователя з вихованцями, що має на меті передати і отримати інформацію, викликати певні думки і почуття і тим самим вплинути на їх поведінку.

Бесіда, як виховний метод, здійснюється у формі індивідуальної або групової.

Індивідуальна бесіда найчастіше проводиться в екстремальних ситуаціях: при порушенні дисципліни, спочатку конфлікту або в інших випадках. Важливо, щоб студент усвідомив свою провину і відчув, що викладач готовий йому допомогти і буде діяти в його інтересах. Не можна починати бесіду з образливих або критичних зауважень, іронії або сарказму. Особливе значення має стриманість і тактовність викладача, його вміння формулювати питання і давати конкретні рекомендації.

Результативність групової бесіди залежить від правильно поставленої мети, продуманості і послідовності питань до групи. Головне - стимулювати студентів до об'єктивної оцінки дисципліни і порядку в групі, окремих вчинків і висловлювань. Потрібно пам'ятати, що група критичніше обговорює чужі помилки, ніж свої.

Використання під час бесіди аналогій і зіставлень позитивно впливає на групу, яка завжди хоче бути кращою і тому чинить моральний тиск на окремого порушника дисципліни.

Метод переконання - система прийомів впливу на свідомість студента за допомогою логічних доказів, фактів і аргументів, які формують у нього систему знань, загальнолюдських цінностей, ідеалів і поглядів.

Важливим результатом цього методу є переконаність особистості, яка реалізується в розумній діяльності та високоморальних вчинках.

Викладачу, щоб ефективно переконувати, потрібно самому бути добре поінформованим і переконаною людиною. Велике значення має активна взаємодія викладача і вихованця. Метод переконання реалізується в процесі бесіди, лекції, диспуту, дискусії.

Викладач зобов'язаний враховувати як справжні, так і помилкові цінності студента, бачити в ньому не тільки погані звички, а й хороші. Якщо метод переконання спрямований не на одну людину, а на групу, то більш прийнятна комбінація з логічних і емоційних прийомів. Переконувати

студентів можна і словом, і ділом. Розрив протиріччя між словом і справою завдає шкоди вихованню.

Метод навіювання - комплекс способів інформаційного впливу на психіку студента, пов'язаного зі зниженням логічності та критичності його мислення, легкого сприйняття вимог і установок вихователя.

Навіювання досягається вербальними і емоційними засобами за участю спеціальним жестів, міміки і дій вихователя.

Особливо велика сила навіювання має слово. Навіюванні повчання часто використовується викладачами для формування у студентів психологічної готовності до майбутньої діяльності або відмови від підготовлюваного проступку.

За допомогою мотивованого навіювання знімається стомлення, знижується тривога, перемикається увага, удосконалюється пам'ять, підвищується працеспроможність.

Метод змагання являє собою сукупність прийомів і дій, за допомогою яких викладач розвиває у студентів дух здорової конкуренції, потребу бути завжди найкращим і всюди попереду.

Правильно організоване змагання активізує навчальну діяльність, розвиває силу волі і вольові якості (цілеспрямованість, дисциплінованість, наполегливість, сміливість і ін.).

Змагання - це групова діяльність, в процесі якої студенту надається можливість довести свою перевагу, кращі якості і здібності. Виховання проходить успішніше там, де викладач активно, з вигадкою створює різноманітні ситуації змагання. Змагаючись, студенти позбавляються від шкідливих звичок, манер і жаргонних слівцець, набувають позитивні якості.

Метод виховних ігор - сукупність прийомів і правил, за допомогою яких відтворюються ситуації і визначаються ролі, граючи які студенти набувають нові якості і будують нові відносини. Ігри організуються вихователем для конкретної категорії студентів з метою вирішення конкретних виховних завдань.

Існують різні методики організації та проведення виховних ігор, але основні елементи у них загальні - розробка сценарію, розподіл ролей, визначення виховних цілей, проведення гри і оцінка результатів. Для збереження стійкого інтересу студентів до гри доцільно використовувати умовну ігрову термінологію, різновиди впливу в ігровій формі (вимоги, заохочення, умовне покарання і ін.).

Метод заохочення - комплекс засобів і прийомів морального і матеріального стимулювання кращих результатів діяльності та поведінки студентів.

Заохочення закріплює досягнення, мобілізує сили і сприяє ініціативі в самовихованні.

Сенс заохочення полягає в тому, що студента бентежать прийняті переживання і почуття, пов'язані зі справедливою оцінкою його достоїнств. Це створює установку, завдяки якій він мимоволі для себе приймає рішення вступати надалі таким чином, щоб знову і знову отримати дозу позитивних емоцій.

Метод примусу - система прийомів і способів, за допомогою яких викладач примушує студента відмовитися від шкідливих звичок і поганих манер поведінки.

Мета примусу - допомогти студенту усвідомити свою провину, виправити помилки і не допускати їх у майбутньому.

В основі примусу лежить засудження дій і вчинків студента, які суперечать правовим і моральним нормам, а також вимогам викладача.

Примус має різне психологічне забарвлення: від делікатного докору до суворого покарання.

Прийомами примусу є: докір, попередження, заборона, обурення, критика недоліків, догана, незадовільна оцінка, адміністративне і дисциплінарне покарання.

Покарання допускається у виняткових випадках, коли інші прийоми і способи не спрацьовують. Не можна зловживати жорсткими заходами впливу

на психіку студента. Потрібно пам'ятати, що дисципліна і мораль, засновані на насильстві і дисциплінарному терорі, тримаються недовго і ускладнюють виховання високоморальної і вільної особистості.

Сьогодні стає необхідним більш глибоке теоретичне осмислення методики загальнолюдського виховання, розвиток цілісного підходу до нього і реалізація його на практиці. Поступово настає новий етап в розвитку суспільства, пов'язаний зі зміною менталітету особистості і ціннісних орієнтацій молодого покоління.

Технологічний розвиток призводить до того, що люди перестають думати про духовне зростання, все менше приділяють увагу на моральний бік дій. Такі прояви моралі, як співчуття, співпереживання, повага до інших, на жаль, відступають на другий план. Зростає потреба у вихованні духовно багатой, високоморальної людини, здатної творити, а не просто споживати.

Полікультурне виховання є часткою виховної системи, так як забезпечує формування окремих сторін цілісної особистості і може організовуватися не як окремий, самостійний процес, а лише як грань, момент функціонування педагогічних систем (колективу, навчального закладу). Тому, тільки організувавши оптимальне функціонування цілісних педагогічних систем в освітньому закладі, можливо забезпечити високу ефективність полікультурного виховання.

Як один з аспектів процесу виховання, полікультурне виховання знаходиться в органічному взаємозв'язку і взаємопроникнення з іншими аспектами цього процесу. В результаті всіх цих взаємозв'язків ми можемо стверджувати, що результат полікультурного виховання особистості, (полікультурна особистість) є своєрідний синтез морального, духовного, розумового, правового, патріотичного, громадянського, естетичного виховання, що виявляється в ході позитивної взаємодії з представниками різних культур (національностей, рас, вірувань, соціальних груп) в полікультурному суспільстві.

Метою полікультурного виховання є формування полікультурної особистості. Полікультурна особистість - це інтеграційна характеристика особистості, яка включає в себе: сукупність таких якостей як толерантність, емпатія, безконфліктність, громадянськість, гуманність, багатокультурна ідентичність, а так само позитивну мотивацію до позитивного співробітництва з представниками різних культур (національностей, рас, вірувань, соціальних груп), емоційно-ціннісне ставлення до особливостей різних культур і їх представникам, систему полікультурних знань і умінь, а її зміст являє єдність і взаємозумовленість особистісного, мотиваційно-ціннісного, інформаційного, діяльнісного компонентів[38].

Для того щоб стати повноправними учасниками глобального культурного процесу, сучасні студенти повинні засвоїти ті духовні та моральні цінності, які накопичувалися людством протягом століть. Окрема людина і ціла нація, входячи в універсальний культурний простір, повинні володіти різними засобами міжкультурного спілкування. З цієї точки зору важливу роль відіграє знання хоча б однієї іноземної мови. Мова є сховищем культури суспільства, яке охоплює весь пізнавальний досвід людей, його моральні, етичні, соціокультурні, художньо-естетичні, освітні ідеали.

Процес навчання іноземним мовам містить унікальний педагогічний потенціал духовного, морального, естетичного і професійного виховання [39]. Вивчення іноземної мови покращує духовну і моральну культуру, розвиває логічне мислення, дуже добре впливає на пам'ять, збільшує загальну культуру. На даний момент в Україні іноземну мову вивчають у всіх учбових закладах.

Актуальною проблемою сучасної освіти залишається пошук шляхів ефективної педагогічної взаємодії з виховання у студентів системи цінностей, що відображають загальну і моральну культуру особистості. Загострилося протиріччя між прагненням студентів до самостійного вироблення системи власного світогляду і відсутністю достатніх і необхідних психолого-

педагогічних умов для виявлення і розвитку їх потреб, прагнень, мотивів, ціннісних орієнтацій [40].

Важливу роль у формуванні духовно-моральних цінностей у студентів на заняттях з іноземної мови відіграє викладач. Його головне завдання - в значній мірі висвітлювати на своїх заняттях мовні, соціокультурні та лінгвокультурні факти. Викладач повинен на своєму прикладі демонструвати зразки поведінки, а також визначити поведінку студента в передбачуваній проблемній ситуації, обґрунтувавши її з точки зору розумності і моралі, і в разі необхідності провести корекцію поведінки.

Викладач повинен не тільки знати методику навчання, а й вміти направити свою діяльність на виховання загальнолюдських цінностей в процесі навчання. Саме він, вступаючи в спілкування зі студентами, будучи авторитетом для них, буде впливати на них морально. Викладачеві важливо володіти такими якостями, як висока культура, моральність, відповідальність, патріотизм, мудрість. Те, з яким інтересом студенти вивчатимуть представлений матеріал, залежить наскільки яскраво, творчо і пізнавально побудовано саме заняття [41].

Наступним важливим фактором при формуванні духовно-моральних цінностей засобами іноземної мови є те, що вона володіє великим культурологічним потенціалом. Мова служить засобом національної та соціокультурної ідентичності. Вона допомагає розрізняти різні соціальні групи, тому існує стільки мовних відмінностей. Але ці відмінності не стають перешкодою, якщо люди дійсно хочуть спілкуватися.

В контексті діалогу культур навчання іноземної мови має ґрунтуватися на міжкультурному порівняльному підході. Для кращого розуміння необхідно спробувати знайти спільні риси культури країни мови, що вивчається, і рідної мови. Студенти вчать бачити світ очима інших, з огляду на те, що інша людина може сприймати і оцінювати одні й ті ж факти, дії, події абсолютно по-іншому.

Студентів потрібно навчити сприймати інші культури так, що досліджувана мова буде дійсно засобом спілкування і взаєморозуміння між людьми. Толерантність допоможе студентам знайти спільну мову як з друзями, батьками, однолітками, так і з представниками інших культур. Розвиток толерантності як цінності досягається за допомогою етичної і толерантної поведінки під час освітнього процесу в аудиторній і позааудиторній роботі і в віртуальному спілкуванні. Розвитку толерантності також сприяє здорове середовище навчання: демократична і сприятлива атмосфера в аудиторії, об'єктивна оцінка, етика взаємодії викладача та студентів, рівні можливості, спільні цінності, традиції і приналежність до спільноти навчального закладу.

Необхідно побудувати навчальний процес так, щоб студенти побачили різноманітність існуючого світу, не боялися бути різними. Спілкування іноземною мовою в реальному житті - майже завжди міжкультурна взаємодія. Необхідно донести до студентів, що іноземна культура не гірше і не краще рідної, це просто інше, і їм слід бути толерантними до цих відмінностей.

Таким чином, студенти розвивають толерантне ставлення до інших, співпереживання і терпимість у стосунках зі своїми одногрупниками і викладачем. Процес розвитку толерантності як основи продуктивної міжкультурної взаємодії здійснюється також за рахунок обговорення таких тем і використання таких матеріалів, що сприяють міжкультурному діалогу та міжособистісної взаємодії. Таким чином, студенти набувають міжкультурну терпимість, легше адаптуються до культурних відмінностей і визнають позитивні аспекти культурного розмаїття.

Продуктивним методом організації освітньої діяльності та формування ціннісних орієнтацій студентів є звернення до особистого досвіду студентів: обговорення їх власного ставлення до питань моралі, релігії, моральності і аморальності в навколишньої дійсності. Так, наприклад, при вивченні теми "Appearanceandcharacter" і, зокрема, такої риси характеру, як чесність,

студенти обговорюють приклади чесної і нечесної поведінки, відмінності в стандартах чесності в Україні та англomовних країнах, причини виникнення цих відмінностей. Також аналізується ставлення студентів до різних проявів нечесності, формується масштаб нечесних дій і ін. Студентів просять висловити своє ставлення, думку, оціночне судження про непристойні вчинки: читання листів інших людей, обман родичів, незаконне привласнення чужої праці і т.д. Також порушуються філософські питання мети і цінності людського життя, доброти, справедливості, особистої гідності. Орієнтація на нові цінності вимагає перегляду змісту гуманістичної освіти, акцент зміщується від цінностей кінцевого продукту у вигляді предметних знань і навичок до цінностей процесу їх отримання, до механізмів саморозвитку студентів. Людина повинна оволодіти способами діяльності, які допоможуть їй орієнтуватися в постійно мінливому світі.

Вибір методу навчання багато в чому залежить від теми заняття. Проте, можна сказати, що будь-який розділ навчальної програми дозволяє обговорювати теми, пов'язані з духовними і моральними якостями людини. Під час обговорення в вивченні іноземної мови звучать багато актуальних проблем. Серед них проблеми толерантності, національної культури, сучасної сім'ї, освіти, благодійності, проблеми, пов'язані з роботою, професійним ростом.

Ефективним методом розвитку не тільки мовних навичок, а й духовних цінностей у студентів є рольова гра.

Рольова гра - це форма колективного взаємодії. Під час рольової гри студенти вчаться аналізувати доцільність, необхідність і ефективність конкретної моделі поведінки.

Важливу роль в ціннісному вихованні грають автентичні матеріали: автентичні тексти, художні твори, але особливо відеофільми, оскільки одним з їхніх переваг є емоційний вплив на учнів.

Студенти також можуть брати участь в моделюванні і вирішенні проблемних ситуацій, вікторинах, складанні кросвордів, написанні

повідомлень і доповідей, екскурсіях по історичних місцях, працювати з друкowanими матеріалами, проводити «круглі столи», відвідувати місцеві музеї, відгуки про які вони надають на мові, що вивчається.

З огляду на той факт, що сьогодні студенти захоплені комп'ютером, ефективним інструментом може бути використання інформаційно-комунікативних технологій в навчально-виховному процесі. Дослідники в області сучасних інформаційних технологій в освіті (Б.Ю. Щербаков, М. І. Станкин і ін.) розглядають використання інформаційних технологій як найбільш перспективний напрямок, оскільки воно «спочатку орієнтоване на вільне, в достатній мірі самостійне і відповідальне проєктивно-гнучке навчання»[42, с.144].

Під час занять викладач і студенти повинні стати мовними партнерами. Завдання викладача - залучити студентів до обговорення теми, проблеми, навчити уважно слухати себе і своїх одногрупників; викладач повинен вести себе природно, виправляти помилки у вигляді підказок. Якщо викладач зміг успішно вирішити всі ці проблеми, кожне заняття буде формувати як комунікативні навички, так і духовно-моральні цінності. Освітній і виховний потенціал іноземної мови полягає в методах і формах навчання. Іноземна мова надає величезну можливість для формування гуманістичного світогляду, толерантності, миролюбності.

Таким чином, вивчення іноземної мови підвищує духовно-моральну культуру, сприяє морально-естетичному розвитку, впливає на духовне формування особистості. При цьому дуже висока освітня цінність викладача в навчанні іноземної мови, яка визначається його рівнем професійної компетентності, загальною культурою особистості та здатністю встановлювати хороші контакти зі студентами. Процес оволодіння іноземною мовою є потужним механізмом особистісного розвитку також за рахунок його високого культурологічного потенціалу. Для реалізації цього потенціалу слід використовувати відповідні методи виховання: рольові ігри, дослідницькі

проекти, інформаційно-комп'ютерні технології, тематичні заняття і автентичні матеріали.

Аналіз сукупності загальних і специфічних закономірностей виховання особистості, загальнолюдських цінностей дає уявлення про продуктивну організацію виховного процесу студентів професійно-технічного навчального закладу під час їх професійної освіти як керованого особистісно-орієнтованого підходу, що охоплює його цільовий, ціннісний, процедурний, інструментарно-мотиваційний, коригувальний і стимуляційний аспекти;

Закономірності виховання загальнолюдських цінностей особистості студентів ПТНЗ мають об'єктивну характеристику, яка формується в системі повторних і необхідних відносин та зв'язків з реальною педагогічною дійсністю, що надає їм властивостей для розвитку тільки на основі діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу, трактується з принциповим урахуванням ціннісних орієнтацій, соціальних цінностей і потреб суспільства;

Діяльнісна сутність закономірностей виховання загальнолюдських цінностей особистості студентів обумовлює розвиток їх структурних компонентів на рівні свідомості в формі знань і відчуття (відображення в свідомості студента ціннісних характеристик предметів, об'єктів, явищ, їхніх зв'язків, властивостей, аксіологічних взаємин). Ці ознаки закономірностей виховання є аксіологічною підставою (принциповим положенням) для процесу розвитку кожного студента:

- істотно ціннісних зв'язків і взаємин між загальнолюдськими цінностями особистості, ціннісних орієнтацій, соціальними цінностями, потребами суспільства і його культурою;

- системне створення для студентів ситуацій, що вимагають для свого рішення аксіологічних і праксеологічних знань, умінь, загальнолюдських цінностей, морально-етичної культури особистості;

- закріплення аксіологічного досвіду, нових загальнолюдських цінностей за рахунок застосування їх студентами для ціннісного аналізу

різних вчинків, подій, явищ особистісного і соціального життя з виділенням ситуацій конфлікту, ризику, морально-етичного вибору, відповідальності, дисциплінованості, колективної (командної) взаємодії, які інтенсивно формують у студентів самовладання, самодисциплінованість, адекватну самооцінку і самоконтроль, саморегуляцію, самосвідомість, самостійність, самонавіювання, світогляд, благородство.

Встановлені загальні та специфічні закономірності у вихованні загальнолюдських цінностей особистості студентів ПТНЗ повинні шляхом колективно-логічної інтерпретації трансформуватися в систему аксіологічних принципів, теоретико-методологічні положення яких є релевантними по відношенню до соціально-педагогічних і психологічних умов формування особистості.

З огляду на концептуальний характер ідеї інтегративної цілісності навчання і виховання, дослідницької діяльності студентської молоді, яка викладена в фундаментальних наукових працях С. Рубінштейна [43, с.679], Г. Шевченко [44, с.188] як принципів виховання загальнолюдських цінностей особистості студента ПТНЗ ми визначили принципи гуманізму, народності, культуровідповідності, природовідповідності, естетизації професійної допомоги, єдності свідомості і діяльності, цілісності виховного процесу.

Отже, систематизовані, теоретично обґрунтовані, методологічно впорядковані сутність і структура загальнолюдських цінностей особистості, їх закономірності, принципи і психолого-педагогічні умови та культурні детермінанти виховання аксіологічно-структурованої особистості студентів ПТНЗ є гносеологічною підставою розвитку теоретичної моделі формування цього феномена у професійній підготовці майбутніх фахівців з професійно-технічною освітою.

Висновки до 2 розділу:

Педагогічна діагностика допомагає нам визначити стан об'єкта педагогічного впливу, виявити недоліки, вибрати шляхи і методи педагогічного впливу щодо усунення недоліків і розвитку необхідних якостей особистості вихованця.

Актуально і необхідно саме в рамках професійно-педагогічної освіти в системі ПТНЗ сприяти формуванню системи ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця, акцентувати увагу на розвитку студента як носія і суб'єкта культури.

Пропоноване нами діагностичне дослідження ціннісних орієнтацій студентів ПТНЗ включає в себе чотири етапи в залежності від ступеня сформованості ціннісних орієнтацій: випереджаючий етап, початковий етап, базовий етап, заключний етап.

Необхідно також відзначити, що результати опитувань дозволяють педагогічному колективу ПТНЗ простежити динаміку ціннісних орієнтацій вихованців, планувати і коригувати відповідну програму навчально-виховних заходів, створити сприятливі педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій, необхідних для гармонійного розвитку особистості студентів, їх подальшого суспільного і професійного становлення.

Методи виховання - це сукупність засобів і прийомів, за допомогою яких вихователь впливає на психіку вихованця відповідно до конкретної мети виховання.

До основних методів виховання студента відносяться: метод прикладу, метод вправи, метод привчання, метод бесіди, метод переконання, метод навіювання, метод змагання, метод гри, метод заохочення, метод примусу.

Полікультурне виховання є часткою виховної системою, так як забезпечує формування окремих сторін цілісної особистості і може організовуватися не як окремий, самостійний процес, а лише як грань, момент функціонування педагогічних систем (колективу, навчального закладу). Тому, тільки організувавши оптимальне функціонування цілісних

педагогічних систем в освітньому закладі, можливо забезпечити високу ефективність полікультурного виховання.

До основних компонентів формування ціннісних орієнтацій Е. Н. Шиянов відносить: когнітивний, емоційний, вольовий і конативний.

В основу компонентів покладена ідея гуманізації освіти, яка найбільш повно відображає активність особистості студентів в пізнанні, прийнятті цінностей і формуванні ціннісних орієнтацій.

Педагогічні умови - це структурна оболонка педагогічних технологій і педагогічних моделей, завдяки яким реалізуються компоненти формування ціннісних орієнтацій.

Мета реалізації психолого-педагогічних умов - забезпечення організаційно-педагогічного та психолого- педагогічного супроводу формування ціннісних орієнтацій студентів.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що під загальнолюдськими цінностями, які становлять родові поняття, ми розуміємо ідеальні цілі різних видів діяльності людства, які склалися в процесі його філогенезу і знаходять відображення у відповідних формах колективної свідомості як позитивний полюс його аксіологічного простору. Звідси можна зробити висновок, що загальнолюдських цінностей, що складають родові поняття, не так вже й багато. Їх приблизно стільки ж, скільки існує різних форм колективної свідомості. Вони носять ідеальний, гранично абстрактний характер, виступаючи у вигляді певного зразка, абсолюту, на який необхідно орієнтуватися в тому чи іншому виді діяльності. Так як колективна свідомість людства складалася поступово в процесі філогенезу, воно не має часових рамок, тому і загальнолюдські цінності-цілі носять надісторичний характер. Загальнолюдські цінності стійкі в тій мірі, в якій стійка кінцева мета колективної свідомості, що представляє позитивний полюс ціннісного простору. Якщо людство відмовиться від будь-якого виду діяльності на увазі відмирання відповідної потреби, то і цінність-мета стане неактуальною. У той же час при появі якоїсь нової стійкої потреби людства в цілому і відповідного виду діяльності (наприклад, з освоєння Космосу або світового океану та ін.), поступово буде формуватися нова форма колективної свідомості і нова ідеальна мета-цінність, але для цього, думаємо, необхідна не одна історична епоха.

Також, необхідно підкреслити, що в даних умовах дуже важливим напрямком ціннісно-орієнтовної діяльності молодих поколінь є формування орієнтацій на загальнолюдські цінності, котрі проповідують ідеали Добра, Краси, Істини. Під сформованістю ціннісних орієнтацій на загальнолюдські цінності розуміється адекватне до них ставлення, облік їх суспільної та особистісної значущості, наявність знань про них, ступінь їх інтеріоризації та екстеріоризації, тобто здатності керуватися ними в процесі життєдіяльності.

Розглядаючи особливості виховання студентської молоді можна зробити такі практичні висновки:

1) Освіта - залучає людину до соціальних відносин, привертає до культурних цінностей і процесів, спричиняє переоцінку наявних знань. Студентська молодь за роки навчання у ПТНЗ набуває соціальної зрілості. Вона повинна пізнати суть ринкових відносин, набути господарських і професійних знань, умінь і навичок, здобути самостійність і свободу в реалізації громадських прав і обов'язків.

2) Студентам треба сформувати власну освітню парадигму, яка має ґрунтуватися на настановах безперервної самоосвіти, формуванні здібності бути господарем свого життя, постійного розвитку свого творчого потенціалу, тобто передбачає самоорганізацію для підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку праці й подальшого свого професійного зростання.

3) У ПТНЗ є потреба у ґрунтовній етичній освіті, яка допоможе студентам перейнятися вищими поняттями духовності, моральності і почуттям громадянської відповідальності.

4) У ПТНЗ має бути створена атмосфера морального навчання без доктринерства й морального релятивізму (відносності норм), щоб допомогти студентам розвивати в собі сильні моральні почуття, стати інтелігентами.

Педагогічна діагностика допомагає нам визначити стан об'єкта педагогічного впливу, виявити недоліки, вибрати шляхи і методи педагогічного впливу щодо усунення недоліків і розвитку необхідних якостей особистості вихованця.

Актуально і необхідно саме в рамках професійно-педагогічної освіти в системі ПТНЗ сприяти формуванню системи ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця, акцентувати увагу на розвитку студента як носія і суб'єкта культури.

Пропоноване нами діагностичне дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій студентів ПТНЗ включає в себе чотири етапи в залежності від

ступеня їх сформованості: випереджаючий етап, початковий етап, базовий етап, заключний етап.

Необхідно також відзначити, що результати опитувань дозволяють педагогічному колективу ПТНЗ простежити динаміку ціннісних орієнтацій вихованців, планувати і коригувати відповідну програму навчально-виховних заходів, створити сприятливі педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій, необхідних для гармонійного розвитку особистості студентів, їх подальшого суспільного і професійного становлення.

Методи виховання - це сукупність засобів і прийомів, за допомогою яких вихователь впливає на психіку вихованця відповідно до конкретної мети виховання.

До основних методів виховання студента відносяться: метод прикладу, метод вправи, метод привчання, метод бесіди, метод переконання, метод навіювання, метод змагання, метод гри, метод заохочення, метод примусу.

Полікультурне виховання є часткою виховної системи, оскільки забезпечує формування окремих сторін цілісної особистості і може організовуватися не як окремий, самостійний процес, а лише як грань, момент функціонування педагогічних систем (колективу, навчального закладу). Тому, тільки організувавши оптимальне функціонування цілісних педагогічних систем в освітньому закладі, можливо забезпечити високу ефективність полікультурного виховання.

До основних компонентів формування ціннісних орієнтацій Е. Н. Шиянов відносить: когнітивний, емоційний, вольовий і конативний.

В основу компонентів покладена ідея гуманізації освіти, яка найбільш повно відображає активність особистості студентів в пізнанні, прийнятті цінностей і формуванні ціннісних орієнтацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Грицанов А.А. Общечеловеческие ценности // Новейший философский словарь / [сост. [Грицанов А.А.](#)]. Скакун В. М., 1999. — с.896.
2. Лебедева Н. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. — М., 1999. с.129.
3. Гершунский, Б. С., Шейерман, Р. Общечеловеческие ценности в образовании / Б. С. Гершунский, Р. Шейерман // Педагогика- 1992. -№5-6. с.3.
4. Лихачев, Б. Т. Философия воспитания. [Текст] / Б. Т. Лихачев - М., 1995. с.18.
5. Караковский, В. А. Стать человеком. / - М., 1993. с.43.
6. Кирьякова, А. В. Ориентация школьников на социально значимые ценности (Теория и диагностика): Учебное пособие к спецкурсу. /А. В. Кирьякова - Л., 1991. с.13.
7. Караковский В. А. Воспитательная система школы: педагогические идеи и опыт формирования. — М.: Педагогика, 1992. — с.129.
8. Караковский В. А. Стать человеком: Общечеловеческие ценности — основа целостного учебно-воспитательного процесса. — М.: Педагогика, 1993. — с.80.
9. Никандров, Н. Д. Россия: социализация и воспитание на рубеже тысячелетий. / Н. Д. Никандров - М., 2000. с.288.
10. Никандров, Н. Д. Россия: социализация и воспитание на рубеже тысячелетий. / Н. Д. Никандров - М., 2000 с.17.
11. Никандров Н. Д. Духовные ценности и воспитание человека // Педагогика. — 1998. — № 4. — с.3.
12. Ценностные ориентации в американском социальном сознании и реалии межкультурного взаимодействия // Вестник МГУ. Сер. 18. Социология и политология. — 1996. — № 2. с. 67.

- 13.Ценностные ориентации в американском социальном сознании и реалии межкультурного взаимодействия // Вестник МГУ. Сер. 18. Социология и политология. — 1996. — № 2.с.132.
- 14.Выготский, Л. С. Основы дефектологии./ Л. С. Выготский - СПб., 2003.с.477.
- 15.Свинцов, В. Свобода и несвобода. Опыт сегодняшнего прочтения Николая Бердяева [Текст] / В. Свинцов // Наука и жизнь .- 1992. - № 1. - С. 2-7, 10-12., с.3.
- 16.Кедейбаева Ж. А. Счастье — нравственная ценность: Автореф. дис. канд. философ. наук. — Б., 2006. с.20.
- 17.Кедейбаева Ж. А. Счастье — нравственная ценность: Автореф. дис. канд. философ. наук. — Б., 2006., с. 11.
- 18.Камбарова К. У. Общечеловеческие ценности: понятие и сущность // Молодой ученый. — 2016. — №11. — с. 1810.
- 19.Караковский, В. А. Стать человеком. / В. А. Караковский - М., 1993. с.43.
- 20.Чумичева Р.М. Основы профессиональной подготовки специалистов на педагогическом факультете педагогического института // Начальная школа, 1996. №9. - 1.0 п.л. с. 21.
- 21.Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. / І. Бех. – К.: Либідь, 2003. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретикотехнологічні засади. с. 9.
- 22.К. Журба // Виховання духовності в учнів: метод. розробки / Початкова школа. - 2004. - № 3. - С. 47.
- 23.Хуторской А.В. Свободное развитие как пространство образования // Новые ценности образования: Культурные модели школ. – Вып.7. – М.: Инноватор- Bennet College, 1997. – с.23.
- 24.Бех, Іван Дмитрович. Виховання особистості: підручник / І. Д. Бех. — К.: Либідь, 2008. — с.848.
- 25.Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра/ В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. шк.,1976. – Т.1. – С с.223.
- 26.Сухомлинська О. Генезис духовності в контексті виховання / А. Сухомлинська // Директор школи України. - 2006. - № 7. - с.6.

- 27.Шиянов Є. Н. Психологія і педагогіка розвитку особистості / ред. Є. Н. Шиянов. – М. : Іпекса, 2002. – с.568.
- 28.Немов Р. С. Психология : в 2 т. / Р. С. Немов. - Т. 2. - М., 1994. – с.363.
- 29.Электронный ресурс: [<https://studfiles.net/preview/4512219/page:43/>]
- 30.Гильбух Ю.З. Психодиагностика в школе. – М., 1989, с.3.
- 31.Щуркова Н.Е. Диагностика воспитанности: педагогические методики. – М., 1992., с. 4.
- 32.Трофимова Е.В. Формирование диагностических умений студентов в процессе педагогической практики. – Уфа: БГПИ, 1995. с.7.
- 33.Ядова В.А. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности. – Л.: Наука, 1979. с.5.
- 34.Сорокина Н. Д. Перемены в образовании и динамика жизненных стратегий студента / Н. Д. Сорокина // СОЦИС. - 2003. - № 10. - с.55.
- 35.Леонтьев Д.А. Методика изучения ценностных ориентаций. – М., 1992. с.8.
- 36.Гришин В.В., Лушин П.В. Методики психодиагностики в учебно-воспитательном процессе. – М., 1990. с.36.
- 37.Голубев Н.К., Битинас Б.П. Введение в диагностику воспитания. – М.: Педагогика, 1989. с.27.
- 38.Электронный ресурс: Библиотека авторефератів та дисертацій з педагогіки [<http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-01/dissertaciya-polikulturnoe-vospitanie-studentov-vuza-na-osnove-sistemnogo-podhoda#ixzz5qWhhiG35>]
- 39.Электронный ресурс: Дробинская Е.С. Духовно-нравственное воспитание на уроках английского языка.
[https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/2c0a65625b3ac78b5d43a88421206c37_0.html]
- 40.Электронный ресурс: Маслюк Л.П. Моральные ценности на занятиях по английскому языку // Вестник ХНАДУ. – 2005. – № 31.
[<http://cyberleninka.ru/article/n/moralnye-tsennosti-na-zanyatiyah-po-angliyskomu-yazyku>]

41.Электронный ресурс: Арапова Е.М. Нравственное воспитание на уроках иностранного языка // Фестиваль педагогических идей «Открытый урок». – 2009.

[<http://открытыйурок.рф/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%B8/415447/>]

42.Щербаков Б.Ю. Парадигмы современного образования: человек и культура. — М.: Логос, 2001. с.144.

43.Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології / С. Л. Рубінштейн. - Санкт Петербург: Пітер, 1999. с.679.

44.Шевченко Г. П. Образне мислення і процес його формування у студентської молоді / Г. П. Шевченко. - Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. с.188.

ДОДАТКИ

Додаток А.

1. Методика вивчення ціннісних орієнтацій М. Рокіча

Список «термінальні цінності»:

- активне, діяльне життя;
- життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що досягаються життєвим досвідом);
- здоров'я (фізичне і психічне);
- цікава робота;
- краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі та мистецтві);
- любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів);
- наявність хороших і вірних друзів;
- загальна хороша обстановка в країні, в нашому суспільстві, збереження миру між народами (як умова благополуччя кожного);
- суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
- пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
- рівність (братство, рівні можливості для всіх);
- самостійність як незалежність у судженнях і оцінках;
- свобода як незалежність у вчинках і діях;
- щасливе сімейне життя;
- творчість (можливість творчої діяльності);
- впевненість в собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів);
- задоволення (життя, повне задоволень, розваг, приємного проведення часу).

Продовження додатка А.

Список «Інструментальних цінностей»:

- акуратність (охайність, вміння тримати в порядку свої речі, порядок у справах);
- вихованість (гарні манери, ввічливість);
- високі запити (високі домагання);
- життєрадісність (почуття гумору);
- старанність (дисциплінованість);
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- непримиренність до недоліків у собі та інших;
- освіченість (широта знань, висока загальна культура);
- відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово);
- раціоналізм (вміння тверезо і логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів;
- тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами);
- терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати їм помилки і помилки);
- широта поглядів (вміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші звичаї, смаки, звички);
- чесність (правдивість, щирість);
- ефективність у справах (працелюбність, продуктивність в роботі);
- чуйність (дбайливість).

Продовження додатка А.

2. Які фактори вплинули на Ваш вибір професії?

(відзначте, будь ласка, 5 найбільш важливих факторів)

1. Відповідність професії нахилам та інтересам.
2. Поради батьків, родичів.
3. Престиж професії.
4. Авторитет професії серед друзів.
5. Досвід роботи за даною професією.
6. Навчання в спеціальній школі за даним профілем.
7. Навчання за цією спеціальністю в КПК.
8. Поради вчителів школи.
9. Знайомство з викладачами коледжу.
10. День «відкритих дверей» в ПТНЗ.
11. Засоби масової інформації (телебачення, радіо, преса).
12. Не вступив до ВНЗ. (Напишіть назву ВНЗ та факультету).
13. ПТНЗ розташований поруч з будинком.
14. Ця професія потрібна в нашому регіоні.
15. Тут є бюджетне відділення.
16. Тут є гуртожиток.
17. Треба десь вчитися.
18. Відстрочка від армії.
19. Інші обставини (які?)

3. Чи вважаєте Ви, що вибір професії повинен бути вибором на все життя? (потрібне підкресліть)

1. Звичайно, так
2. Швидше, так
3. Скоріше ні
4. Немає
5. Важко відповісти

Продовження додатка А.

4. З яких джерел Ви знаєте про Вашу майбутню професію?
(можна відзначити декілька варіантів)

1. Від батьків, родичів.
2. Від вчителів школи.
3. Від друзів, знайомих.
4. Від викладачів коледжу.
5. Із засобів масової інформації (телебачення, радіо, преси).
6. З інших джерел (яких?)

5. З яких джерел Ви дізналися про ПТНЗ?
(можна відзначити декілька варіантів)

1. Від вчителів школи.
2. Від викладачів ПТНЗ.
3. Від батьків, родичів.
4. Від друзів, знайомих.
5. Із засобів масової інформації.
6. Зі збірки про навчальні заклади міста.
7. З інших джерел (яких?)

6. Що спонукало Вас до навчання в коледжі?
(відзначте, будь ласка, 5 найбільш важливих варіантів)

1. Бажання отримати диплом про освіту.
2. Бажання стати культурним, освіченим людиною.
3. За наполяганням батьків, родичів.
4. За компанію з друзями, подругами.
5. Бажання навчитися даній професії.
6. За порадою шкільних вчителів.
7. Бажання реалізувати свої здібності.
8. Бажання домогтися положення в суспільстві.

Продовження додатка А.

9. Бажання жити і працювати серед освічених людей.
10. Бажання в майбутньому мати хорошу зарплату.
11. Бажання отримати престижну спеціальність.
12. Бажання змінити місце проживання.
13. Бажання бути схожим на свого кумира (вчителі, слідчого, тренера).
14. Бажання продовжити сімейну традицію, бути схожим на кого-небудь з родичів, батьків, що належать даній професії.
15. Не можу сказати точно.

7. Чим у Ви любите займатися вільний від навчання час?

1. Займаюся громадською роботою.
2. Читаю: художню, науково-популярну, фантастичну та іншу літературу.
3. Займаюсь спортом.
4. Займаюся в гуртках (вказіть, у яких).
5. Ходжу в театр.
6. Дивлюся телевізор.
7. Граю на комп'ютері.
8. Займаюся колекціонуванням.
9. Граю з друзями.
10. Допмагаю батькам.
11. Є інші захоплення (напишіть, які).

8. Дайте відповідь, будь ласка, на наступні питання:

1. Які якості характеру Ви цінуєте в людях?
2. Які якості цінуєте найбільше у вчителях?
3. Які якості хотіли б виховати в собі?
4. Які якості заважають Вам добре вчитися?
5. Які якості допомагають Вам добре вчитися?
6. Від яких негативних якостей хотіли б позбутися?

Продовження додатка А.

7. Як Ви ставитеся до відмінникам?
8. Як ставитеся до того, хто погано вчиться?
9. Хто є для Вас прикладом у навчанні?
10. Ви вважаєте, що Вас поважають колишні однокласники?
11. Хотіли б Ви бути шанованим студентом в групі?
12. Чи хочете Ви добре вчитися?
13. Чи хочете, щоб Ваша група була кращою в коледжі?
14. Що для цього необхідно зробити?

Додаток Б.

1. Дайте відповідь, будь ласка, на наступні питання:

1. Що Ви включаєте в поняття «цінність», «ціннісна орієнтація»?
2. Що Ви включаєте в поняття «духовність»?
3. Що Ви включаєте в поняття «моральні цінності»?
4. Які вчинки, на Ваш погляд, характеризують чесність людини?

2. Відзначте, будь ласка, якості, які Ви цінуєте в людях:

(присудіть кожній відповіді місце - від 1 до 11)

1. Доброта, доброзичливість.
2. Приваблива зовнішність.
3. Розум, освіченість.
4. Життєрадісність, дотепність.
5. Лідерські якості.
6. Надійність, відповідальність.
7. Товариськість.
8. Матеріальне благополуччя.
9. Працьовитість.
10. Відсутність шкідливих звичок.
11. Інші якості (які?)

3. Опишіть Ваше ставлення до оточуючих, відповівши на наступні

питання:

1. Як би Ви хотіли, щоб до Вас ставилися оточуючі?
2. Як ви ставитеся до людей?
3. Як, на Ваш погляд, ставляться оточуючі до Вас?
4. У чому Ви бачите сенс життя?
5. З людиною, що володіє якимись якостями, Ви хотіли б дружити? (назвіть 10 якостей характеру).

Продовження додатка Б.

4. Визначте яке значення для Вас особисто мають такі цінності:

Оцініть, будь ласка, ціннісні орієнтації у відповідності з наступною шкалою (данні заносяться до таблиці 1):

0 - не має ніякого значення;

1 - іноді має деяке значення;

2 - іноді має велике значення;

3 - має значення для всього життя;

4 - має велике значення для всього життя.

Таблиця 1

Перелік цінностей

Цінності	0	1	2	3	4
1) різноманітна, захоплююче життя					
2) професійну майстерність					
3) здоров'я					
4) цікава робота					
5) краса природи і мистецтва					
6) любов					
7) матеріальне благополуччя					
8) друзі					
9) світ, мирне життя					
10) суспільне визнання					
11) вищу освіту					
12) рівність, рівні можливості для всіх					
13) самостійність у судженнях і вчинках					
14) життя з користю для інших					
15) сім'я					
16) творчість					
17) участь в суспільно-політичному житті					
18) розваги					

Продовження додатка Б.

5. Для чого Ви вчитеся?

1. Щоб зайняти в суспільстві певне місце.
2. Хочу стати корисним для суспільства людиною.
3. Вважаю, що необхідно матеріально забезпечити себе в майбутньому.
4. Головне, стати грамотним, освіченим людиною, багато знати.
5. Потрібно не відставати від товаришів.
6. Мені подобається долати труднощі в навчанні.
7. Отримання освіти вважаю за необхідне.
8. Це дозволить мені бути завжди попереду.
9. Я прагну знати багато нового, цікавого.
10. Є інші цілі (напишіть, які).

6. Вкажіть, будь ласка, що Вам подобається в навчальній роботі?

1. Заняття улюбленою предметом.
2. Постійне самовдосконалення.
3. Свідомість суспільної важливості навчальної роботи.
4. Бачити зростаючі можливості.
5. Навчання є потребою.
6. Хороші відносини між студентами групи.
7. Хороші відносини з викладачами.
8. Можливість доставляти радість батькам.
9. Що-небудь інше (напишіть, що).

7. Вкажіть, будь ласка, що Вам не подобається в навчальній роботі?

1. Чи не вмію самостійно вчитися.
2. Немає можливості більш поглиблено працювати над улюбленими предметами.
3. Мало умов для творчості.
4. Не бачу результатів своєї роботи.

Продовження додатка Б.

5. Навчання не є для мене потребою.
6. Багато занять за розкладом.
7. Багато завдань на будинок.
8. Чи не залишається часу для розваг.
9. Погані взаємини зі студентами в групі.
10. Погані стосунки з викладачами.
11. Не маю здібностей.
12. Що-небудь ще (напишіть, будь ласка).

Додаток В

1. Що для вас є цінним? (від 1 до 20 балів)

1. Збереження миру на Землі.
2. Збереження природного середовища проживання.
3. Дружба народів.
4. Свобода як незалежність у вчинках і діях.
5. Суспільне визнання (повага оточуючих людей, колективу).
6. Активна, діяльна життя.
7. Впевненість в собі (свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів).
8. Цікава робота.
9. Матеріальна забезпеченість (відсутність матеріальних труднощів в житті).
10. Розширення кругозору, інтелектуальний розвиток.
11. Можливість зустріти кохану людину, створити сім'ю, мати дітей.
12. Хороші, добрі відносини з людьми.
13. Здатність до співчуття, співпереживання чужому горю, радості, милосердя.
14. Порядність.
15. Чесність.
16. Взаємна підтримка.
17. Гарне здоров'я, яке дозволило б Вам жити повноцінним життям.
18. Насолода красою і неповторністю природи.
19. Зовнішня краса і привабливість.
20. Можливість отримати улюблену роботу, спеціальність, яка приносить задоволення, що дозволяє Вам розкрити свій творчий хист і приносити користь людям.

2. Яким повинен бути студент? (присудите кожній відповіді місце - від 1 до 16)

1. Бути старанним, обов'язковим, намагатися доробити розпочату справу.

Продовження додатка В.

2. Бути ентузіастом, готовим до виконання роботи з ініціативою, бути веселим, життєрадісним.
3. Мати добрі стосунки з товаришами.
4. Бути щирим, відмовитися від будь-якої форми лицемірства.
5. Мати добрі стосунки з учителями.
6. Любити працю, бути готовим виконати будь-яку роботу.
7. Визнавати будь-які помилки, бути самокритичним.
8. Бути вихованим, ввічливим, люб'язним.
9. Бути непримиренним, боротися проти всього поганого.
10. Бути чуйним, готовим допомогти іншим людям, пожертвувати своїми інтересами заради інших.
11. Поважати колектив, робити все для його користі.
12. Бути турботливим, ласкавим до рідних, ввічливим будинку.
13. Добре вести себе, поважати встановлений порядок поведінки, бути дисциплінованим, виконавчим.
14. Дбати про свій зовнішній вигляд, бути акуратним, охайно одягатися.
15. Дбати про навчання, про розширення своїх знань.
16. Бути сміливим у відстоюванні своїх поглядів, своєї думки.

3. Які якості в першу чергу необхідні викладачеві? (присудите кожній відповіді місце - від 1 до 11)

1. Добре знання предмета.
2. Висока загальна культура.
3. Творчий підхід до роботи.
4. Володіння чіткими ціннісними установками.
5. Уміння вникати в суть явищ.
6. Психологічна грамотність.
7. Відкритість і щирість.
8. Терпимість до протилежних точок зору.

Продовження додатка В.

9. Інтерес до проблем учнів.
  10. Висока здатність формувати колектив.
  11. Справедливість.
-
4. Як Ви особисто ставитеся до своєї навчання в коледжі?
    1. Дуже відповідально.
    2. Досить відповідально.
    3. Не дуже відповідально.
    4. Безвідповідально.
    5. Не можу сказати точно.
-
5. В яких формах управління студентським життям Ви особисто берете участь? (Відзначте, будь ласка, потрібну відповідь)
    1. Є членом студради коледжу.
    2. Є членом студпрофкому коледжу.
    3. Є членом студради в гуртожитку коледжу.
    4. Є старостою учнівської групи.
    5. Є старостою поверху в гуртожитку коледжу.
    6. Виступаю за честь групи в самодіяльності, спортивних змаганнях.
    7. Беру участь в роботі загальних зборів групи, коледжу.
    8. Обговорюю студентські проблеми в неформальній обстановці.
    9. В іншій формі.
    10. Не знаю, ні в яких.
-
6. Наскільки цікаве позааудиторне життя студентів вашої групи?
    1. Дуже цікава.
    2. Не дуже цікава.
    3. Зовсім не цікава.
    4. Важко відповісти.

Продовження додатка В.

7. Чи подобається Вам навчатися в коледжі?

1. Звісно так.
2. Скоріше так.
3. Скоріше немає.
4. Ні.
5. Важко відповісти.

8. Якби Вам сьогодні довелося знову вибирати навчальний заклад, що б Ви зробили?

1. Вибрав б знову цей же коледж.
2. Поступив б до іншого навчального закладу.
3. Не став б вчитися, а почав працювати.
4. Важко відповісти.

9. Тест порівняльної оцінки характеру студента

Інструкція: оцініть, будь ласка, свої основні риси особистості і характеристики поведінки (намалюйте свої портрет) за 5-бальною шкалою, враховуючи наступне: 5 балів ви виставляєте, якщо якість проявляється завжди; 4 - в більшості випадків; 3 - іноді проявляється; 2 - проявляється рідко; 1 - ніколи не проявляється.

Друга частина таблиці заповнюється викладачем, який оцінює риси характеру студента зі своєї точки зору. Так само можлива оцінка з боку інших студентів групи.

В результаті ми можемо визначити, наскільки об'єктивно оцінює себе сам студент, як оцінюють його викладачі та студенти.

Данні заносяться до таблиці 2.

Продовження додатка В

Таблиця 2.

Оцінка характеру студента

риса особистості	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
відповідальність										
відкритість										
емоційність										
уява										
чесність										
доброзичливість										
самостійність										
ініціативність										
вимогливість до себе										
здатність до співпереживання										
терпимість										
критичність										
дбайливість										
чуйність										
креативність										
оригінальність										
спостережливість										
схильність до ризику										
кмітливість										
інтерес до людей										
незалежність										
рішучість, впевненість										
здатність до самоаналізу										
товариськість										

Продовження додатка В

10. Діагностика ціннісних відносин студентів

Стандартизована характеристика студента представлена у таблиці 3.

Таблиця 3.

Стандартизована характеристика студента

1. Ставлення до навчання	Проявляє підвищений інтерес до знань. Часто залучає додатковий матеріал при вивченні того чи іншого предмета. Розуміє необхідність добре вчитися. Завжди сумлінно виконує завдання.	4
	Виявляє пізнавальну активність, в основному в рамках шкільної програми. Користується додатковим матеріалом в разі, коли цього вимагає викладач. Зазвичай сумлінний у навчанні, але іноді лінується.	3
	Інтерес до знань обмежений програмою спеціальності. Добросовісний тільки по відношенню до предметів, до яких проявляє інтерес.	2
	До знань інтересу не виявляє. Навчається в основному з примусу батьків і викладачів. Як правило, недобросовісно ставиться до навчання, не проявляє старання.	1
2. Ставлення до праці	Відповідально ставиться до будь-яких трудових доручень. Любить брати участь в трудових справах групи, проявляє ініціативу.	4
	Як правило, відповідально ставиться до трудових завдань, в окремих випадках може не виконати доручену. Трудиться любить, але включається в діяльність в основному з ініціативи інших.	3
	Виявляє відповідальність в трудових справах, якщо справа цікавить. Вимагає контролю з боку при виконанні трудових справ. Чи включається в трудову діяльність за потребою. Рідко доводить розпочату справу до кінця.	2
	Нерідко ухиляється від участі в трудових справах, трудиться неохоче.	1

Продовження додатка В.

Продовження таблиці 3.

3. Активність участі в суспільному житті	Виявляє активну участь в діяльності, що має суспільну спрямованість. Під час бесід, диспутів активний. Бере участь у всіх заходах. Вміє організувати інших хлопців, повести їх за собою.	4
	Бере участь в громадських справах, слідуючи за іншими студентами. Бере участь в бесідах, але відчуває утруднення в аргументації своєї точки зору.	3
	Мало активний в громадських справах навчального закладу і групи, вважає за краще позицію глядача. Іноді захоплюється подібною роботою, але швидко байдужіє до неї. Не вміє відстоювати свою точку зору.	2
	Байдужий до суспільного життя навчального закладу та групи. Байдуже ставиться до подій, що відбуваються навколо.	1
4. Ставлення до природи і продуктів праці людей.	Дбайливо ставиться до природи і продуктів праці людей. Активно протистоїть прояву шкідництва з боку інших, бере участь в природоохоронній діяльності.	4
	В цілому відноситься дбайливо до природи і продуктів праці людей, тільки в окремих випадках допускає недбалість. Засуджує недбалість інших, але активне протистояння надає не завжди.	3
	У прояві ощадливості вимагає контролю з боку викладачів. Сам рідко приносить шкоду, але пасивний до проявів недбалості з боку інших.	2
	Недбалий у поведженні з природою і продуктами праці людини. Байдужий до проявів недбалості і нерідко сам може завдати шкоди.	1
5.Доброзичливе ставлення до людей.	Дотримується правил ввічливості в будь-яких ситуаціях. Виявляє готовність допомогти оточуючим у разі потреби. Прагне сам робити людям приємне.	4

Продовження додатка В.

Продовження таблиці З.

	У складних, конфліктних ситуаціях нерідко втрачається, не завжди в них керується правилами ввічливості. Охоче допомагає іншим, якщо підкажуть, кому потрібна його допомога.	3
	Ускладнюється прийняти правильне рішення в життєвих ситуаціях. Надходить часто ситуативно. Надає допомогу іншим в разі необхідності, але робить це без ентузіазму. Сам не шукає місця докладання своїх сил.	2
	Нерідко буває нечемним. Найчастіше відмовляється допомогти іншому, але, якщо допомагає, то виконує це як повинність.	1
6.Неприпустиме ставлення до аморальності.	Неприпустиме ставлення до проявів аморальності. Активно включається в боротьбу з подібними явищами. Справедливий і бореться за справедливість при будь-яких обставинах.	4
	Засуджує аморальні вчинки. Прагне до справедливості, але виступає за неї слідом за іншими активними студентами.	3
	Засуджує аморальність більше на словах. Справедливий, за винятком тих випадків, коли ситуація може обернутися проти нього.	2
	Байдужий до прояву аморальності. Часто нехтує справедливістю, здатний піти на компроміс з совістю. З несправедливістю бореться тільки тоді, коли вона торкнулася його самого.	1
7.Потребує підвищеної акуратності ставлення до себе.	Завжди вимогливий до себе. Не дозволяє розслаблятися.	
	Найчастіше вимогливий до себе, але іноді допускає розслаблення.	
	Нерідко невимогливий до себе. Прагне піти від труднощів. Чи не виховує в собі силу волі.	

Продовження додатка В.

Продовження таблиці 3.

	Вимог до себе не пред'являє.	1
8. Ставлення до свого фізичного розвитку.	Розуміє необхідність свого фізичного розвитку. Прагне бути сильним, міцним, здоровим .	4
	Розуміє необхідність свого фізичного розвитку, але розвиває свої фізичні сили безсистемно .	3
	Чи не усвідомлює чітко необхідність свого фізичного розвитку. Розвиває свої сили тільки під натиском ззовні.	2
	Байдужий до свого фізичного розвитку.	1
9. Естетичне ставлення до дійсності.	Сприймає красу навколишнього світу. Яскраво і образно висловлює свої почуття по відношенню до красивого і потворного. Виявляє інтерес до різних видів мистецтва .	4
	Сприймає красу навколишнього світу. Яскраво і образно висловлює свої почуття. Інтерес до різних видів мистецтва ситуативний.	3
	Виявляється обмеженість у сприйнятті краси навколишнього світу. Естетичні почуття проявляє рідко. Інтересу до мистецтва майже не виявляє.	2
	Чи не бачить різниці між красивим і потворним. Почуттів по відношенню до краси навколишнього світу не виявляє. Інтерес до мистецтва відсутній.	1

Додаток Г.

1. Завершіть, будь ласка, коротко такі пропозиції:

1. Хороше життя - це
2. Я хочу, щоб
3. Бути щасливим - це значить
4. Найголовніше в житті
5. Якби я був чарівником
6. Коли є вільний час, я
7. Я віддаю перевагу
8. Мета мого життя
9. Знання потрібні, щоб
10. Я боюся
11. Якби у мене випадково виявилось багато грошей, я б
12. Прийде такий день, коли
13. Справжня проблема в тому, що
14. Я мрію
15. Навряд чи можливо, що
16. Років так через п'ять
17. Найбільше
18. Я сподіваюся
19. Шкода, що
20. Девіз мого життя -

Продовження додатка Г.

2. Чи згодні ви з такими твердженнями:

(В одному з стовпців кожного рядка поставте "+")

Таблиця 4.

Життєві цінності

Твердження	повністю не згоден	швидше не згоден	ставлюся байдуже	швидше згоден	повністю згоден
1. Я думаю, що світ, мирне життя потрібні кожній людині					
2. Я вважаю, що здоров'я дорожче за все					
3. Я вважаю, що людині необхідні справжні друзі					
4. Я вважаю, що для всіх людей мають бути рівні можливості					
5. Я вважаю, що необхідно досягти щастя в сімейному житті					
6. Я вважаю, що потрібно жити з користю для людей					
7. Я думаю, що можна прожити без великої любові					

Матеріальні цінності

1. Я думаю, що необхідно досягти високого рівня добробуту					
2. Я вважаю, що гроші забезпечують яскраву, привабливу життя					

Продовження додатка Г.

Продовження таблиці 4.

Твердження	повністю не згоден	швидше не згоден	ставлюся байдуже	швидше згоден	повністю згоден
3. Я впевнений, що люди повинні прагнути до придбання власності					
4. Я впевнений, що гарний одяг створює шлях до успіху					
5. Я думаю, що підприємливість, користолюбства - це норми життя					
6. Я вважаю, що приваблива, яскрава зовнішність забезпечує кар'єру					
7. Я вважаю, що щастя можливе без матеріального благополуччя					

Духовні цінності

1. Мене дивує краса природи					
2. Я прагну до самовдосконалення					
3. Мене хвилює музика					
4. Я схильний до творчої діяльності					
5. Мене хвилює гра акторів на сцені					
6. Я можу довго дивитися на полотна живопису					
7. Я можу жити без мистецтва					

Продовження додатка Г.

Продовження таблиці 4.

Моральні цінності

Твердження	повніст	швидше	ставлюся	швидше	повніст
	ю не згоден	не згоден	байдуже	згоден	ю згоден
1. Я вважаю, що необхідно дотримувати ся норм моралі					
3. Я думаю, що всі повинні вести здоровий спосіб життя					
4. Я вважаю, що наркотики гублять ЖИТТЯ					
5. Я впевнений, що всіх людей приваблює безтурботна, дозвольна ЖИТТЯ					
6. Я думаю, що можна проявляти пристрасть до алкоголю					
7. Я впевнений, що статеve життя до шлюбу - це норма					

Професійні цінності

1. Я прагну здобути вищу освіту					
2. Я прагну розширити свій кругозір					
3. Мені необхідна цікава робота					
4. Я прагну добре виконувати будь-яку роботу					
5. Я прагну досягти вершин професійної майстерності					
6. Я отримаю в моїй професії широкі					

можливості для самореалізації					
-------------------------------	--	--	--	--	--

Продовження додатка Г.

Продовження таблиці 4.

Твердження	повністю не згоден	швидше не згоден	ставлюся байдуже	швидше згоден	повністю згоден
7. Я вважаю мою професію дуже потрібної для суспільства					